

НУБІП України

НУБІП України

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

11.07 – МР.1739 «С» 2020.11.12 017 ПЗ

МАКСЮТА КАТЕРИНА СЕРГІЇВНА

2021 р.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Економічний факультет

УДК 336.143:331.13

НУБІП України

ПОГОДЖЕННЯ

Декан економічного факультету

Діброва А.Д.

(підпис)

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри фінансів

Давиденко Н.М.

(підпис)

«__» _____ 2021 р.

«__» _____ 2021 р.

НУБІП України

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему «Бюджетна політика в забезпеченні соціально-
економічного розвитку регіону»

Спеціальність

072 Фінанси, банківська справа та страхування

(код і назва)

Освітня програма

Фінанси і кредит

(назва)

Орієнтація освітньої програми

освітньо-професійна

(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Гарант освітньої програми

д.е.н., професор

(підпис)

Худолій Л. М.

(ПІБ)

Керівник
кваліфікаційної
к.е.н.,

магістерської
роботи
доцент

(підпис)

Мрачківська Н.К.

(ПІБ)

Виконала

(підпис)

Максюта К.С.

(ПІБ студентки)

НУБІП України

Київ 2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Економічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри фінансів

д.е.н., проф.

Давиденко Н.М.

ЗАВДАННЯ

ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТКИ

Максюти Катерини Сергіївни

(прізвище, ім'я, по-батькові)

Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування

(код і назва)

Освітня програма

Фінанси і кредит

(назва)

Орієнтація освітньої програми

освітньо-професійна

(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Тема магістерської роботи «Бюджетна політика в забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону».

Затверджена наказом ректора НУБіП України № 1739 «С» від 12.11.2020 р.

Термін подання завершеної роботи на кафедру

2021.11.10

(рік, місяць, число)

Вихідні дані до магістерської роботи: дані Департаменту фінансів Чернігівської обласної державної адміністрації

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Теоретичні засади бюджетної політики регіону.
2. Оцінка реалізації бюджетної політики регіону.
3. Напрями вдосконалення бюджетної політики соціально-економічного розвитку на регіональному рівні

Перелік графічного матеріалу (за потреби)

Дата видачі завдання « 25 » 10 2020 р.

Керівник
кваліфікаційної
магістерської
роботи

(підпис)

Мрачковська Н.К.
(прізвище та ініціали)

Завдання прийняла до
виконання

(підпис)

Максюта К.С.
(прізвище та ініціали студентки)

РЕФЕРАТ

Магістерська робота на тему: «Бюджетна політика в забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону» виконана на прикладі Чернігівської області складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків і викладено на 80 сторінках комп'ютерного тексту, що містить 11 таблиць, 19 рисунків.

Метою роботи є визначення напрямів вдосконалення бюджетної політики соціально-економічного розвитку на регіональному рівні.

Предметом дослідження є теоретичні засади, методичні підходи та практичні аспекти формування і реалізації бюджетної політики у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону.

Об'єктом дослідження є процеси формування та реалізації бюджетної політики у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону.

Методи дослідження. Під час проведення даного дослідження нами використовувалися такі методи: індуктивний, логічний та діалектичний; економіко-статистичного аналізу; експертних оцінок.

Робота складається з вступу, трьох розділів і висновків та пропозицій. В першому розділі розглядаються теоретичні засади бюджетної політики регіону, функції, принципи, соціально-економічний розвиток та механізми реалізації бюджетної політики регіону. У другому розділі проведено оцінку реалізації бюджетної політики регіону та досліджено вплив бюджетної політики на соціально-економічний розвиток Чернігівської області. В третьому розділі обґрунтовано напрями вдосконалення бюджетної політики соціально-економічного розвитку на регіональному рівні.

Ключові слова: бюджет, бюджетна політика, бюджетний механізм, соціально-економічний розвиток регіону, доходи бюджету, видатки бюджету, пріоритети, стратегія.

НУБІП України

ЗМІСТ

ВСТУП 4

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНУ 6

1.1 Сутність, функції та принципи бюджетної політики 6

1.2 Соціально-економічний розвиток як основа регіональної бюджетної політики 14

1.3 Механізм реалізації бюджетної політики регіону 23

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РЕАЛІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНУ 31

2.1 Аналіз формування дохідної частини обласного бюджету 31

2.2 Оцінка виконання видаткової частини обласного бюджету 40

2.3 Моніторинг впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток Чернігівської області 48

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ 57

3.1 Пріоритети бюджетної політики регіонального розвитку 57

3.2 Стратегія соціально-економічного розвитку Чернігівської області в контексті реалізації засад регіональної бюджетної політики 65

ВИСНОВКИ 74

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 77

ДОДАТКИ 84

НУБІП України

ВСТУП

Важливим інструментом впливу держави на соціально-економічний розвиток регіонів є бюджетна політика, ефективність якої визначається рівнем економічного розвитку країни, з одного боку, та станом державних фінансів – з іншого. Сучасні дослідження свідчать, що впродовж останніх років бюджетна політика соціально-економічного розвитку регіонів України формувалася під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників, які вплинули на характері її змін.

Недосконалість механізму фіскального перерозподілу фінансових ресурсів, посилення міжрегіональних диспропорцій за рівнем фінансової спроможності, низька ефективність цільового бюджетного фінансування «точкових» регіональних проєктів призвели до ослаблення стимулів органів місцевого самоврядування до саморозвитку і розширення дохідної бази власних бюджетів, забезпечення економічної та фінансової самодостатності. Це свідчить про те, що бюджетна політика не узгоджується зі стратегічними завданнями та цілями розвитку українського суспільства, а також її акцент зосереджений на підтримці поточного стану, а не на регіональному розвитку.

Різні аспекти окреслених проблем стали темою наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних учених. Зокрема, теоретичні основи цього напрямку знань розроблено працями західних науковців А. Дігу, В. Оутса, Г. Блочлігера, Дж. Б'юкенена, Дж. М. Кейнса, Дж. Хікса, Д. Рікардо, Д. Кінга, К. Ерроу, Р. Масгрейва, Р. Барро, Ч. Тібу, а також вітчизняних науковців А. Кузнецова, В. Глущенко, В. Тропіна, В. Зайчикова, Л. Лисяк, С. Ларіної, Б. Пшика, Л. Демиденко та інших. Попри вагомий науковий доробок учених, слід зазначити, що немає цілісного, комплексного бачення бюджетної політики соціально-економічного розвитку регіону із чітко визначеними завданнями, цілями, функціями та інструментами.

Метою роботи є визначення напрямів вдосконалення бюджетної політики соціально-економічного розвитку на регіональному рівні.

Для досягнення поставленої мети необхідно було виконати такі завдання.

– розкрити сутність, функції та принципи бюджетної політики;
 – охарактеризувати соціально-економічний розвиток як основу регіональної бюджетної політики,

– розглянути механізм реалізації бюджетної політики регіону;

– проаналізувати формування дохідної частини та оцінити виконання видаткової частини обласного бюджету;

– з'ясувати вплив бюджетної політики на соціально-економічний розвиток;

– обґрунтувати стратегічні пріоритети реалізації бюджетної політики

соціально-економічного розвитку регіонів України.

Об'єкт дослідження – процеси формування та реалізації бюджетної політики у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону.

Предметом дослідження є теоретичні засади, методичні підходи та практичні аспекти формування і реалізації бюджетної політики у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону.

Методологічною основою є фундаментальні положення та принципи теорії державних та місцевих фінансів, державного регулювання економіки, інвестування, концепції регіонального розвитку, а також наукові праці, присвячені проблемам формування та реалізації бюджетної політики у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону. У роботі використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання.

Структура і обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи становить 80 сторінок. Дипломна робота містить 11 таблиць, 19 рисунків, 6 додатків. Список використаних джерел налічує 68 найменування та розміщений на 7 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНУ

НУБІП України

1.1 Сутність, функції та принципи бюджетної політики

Бюджетна політика це ефективний інструмент впливу на соціально-економічний розвиток держави в цілому та її регіонів, а також є важливою складовою фінансової та економічної політики. У сучасних умовах без

ефективної бюджетної політики неможливо забезпечити зростання добробуту населення, реалізацію довгострокових програм розвитку країни, поліпшення діяльності суб'єктів господарювання та подолати наслідки фінансової кризи.

Сучасна бюджетна політика має ефективно перерозподіляти результати економічного зростання та використовувати національне багатство, тим самим створюючи стимул для подальшого сталого розвитку суспільства. Важлива роль

та місце, яке бюджетна політика посідає в системі державного регулювання, актуалізує поглиблене вивчення її теоретичних засад як основи для проведення виважених регуляторних заходів держави.

Розкриття теоретичних основ бюджетної політики, її змістових характеристик та економічної природи, вимагає акценту на з'ясуванні змісту поняття «політика». Так, етимологія слова «політика» має грецьке походження

(політік) і означає «мистецтво управління державою чи суспільством» або цілеспрямовану діяльність, пов'язану з прийняттям відповідальних рішень. У широкому розумінні «політика» - це певна часина, програма або напрямок такої

діяльності, набір інструментів (засобів) та методів (приймів) для реалізації певних інтересів для досягнення визначених (суб'єктом політичного процесу) цілей у певному соціальному середовищі [13].

Тлумачення політики, які є у політичній науковій літературі, можна згрупувати таким чином:

- політика як процес боротьби за завоювання та утримання влади (Ж. Бюдро, Н. Макіавеллі, Р. Арон, М. Дюверже та ін.);

НУБІП України

- політика як специфічний вид діяльності соціальних суб'єктів, пов'язаний з боротьбою за владу, розподілом цінностей, управлінням державними та громадськими справами (А. Мелвілл, М. Ільїн, Ю. Федоров та ін.).

Тлумачення сутності «політики» в економіці кінця XIX – початку XX століття пов'язані із зосередженням уваги на державі як обов'язковому суб'єкті відносин, а особливістю суб'єкта політики є її імперативна природа, тобто владна, наказова, така, що обмежує вибір методів дій [16].

Пізніше, у 30-х роках XX століття західні економісти значно розширили сферу застосування поняття «політика», надавши йому нового відтінку. Так, у своїй праці «Фірма, ринок і право» Р. Коуз запропонував розширити об'єкт дослідження в економічній політиці не тільки на макро-, а й на мікрорівні. Він вважав, що метою економічної політики будь-якого рівня є створення ситуації, в якій люди, приймаючи рішення щодо своєї діяльності, обирають варіанти, які забезпечують найкращі результати для системи в цілому. Склад економічної політики Р. Коуза характеризується вибором правових норм, процедур та адміністративних структур, які дозволяють максимально збільшити цінність виробництва [15].

Розуміння сутності «бюджетної політики» не можна розглядати окремо від «фінансової політики», оскільки це одна із напрямів і основа останньої, яка найкращим чином показує суспільні інтереси та їх пріоритетність. З одного боку, фінанси опосередковують рух реально створеного валового внутрішнього продукту, а з іншого – вони можуть виступати як фактор, що стимулює економічне зростання.

Бюджетну політику сучасні словники часто трактують поєднуючи з фінансовою: «Бюджетна політика є складовою фінансової політики, що зображає комплекс заходів уряду у сфері бюджету щодо регулювання економічних та соціальних процесів. Бюджетна політика завжди підпорядковується певній фінансовій доктрині – системі домінантних теоретичних позицій, політичних переконань тощо» [17].

У фінансовій науці існує кілька напрямів для розуміння сутності «фінансової політики»:

- сфера діяльності законодавчої та виконавчої влади [5];
- комплекс заходів, методів та цілей [30; 16];
- метод впливу фінансових відносин на соціальний та економічний розвиток [14; 23].

Крім того, фінансова політика є сплетінням різнонапрямлених інтересів уряду, центрального та місцевого самоврядування, різних верств населення, споживачів та інвесторів тощо та є відображенням суб'єктивної сторони функціонування фінансів, через те що організація фінансових відносин та рух грошових потоків не здатні функціонувати самостійно, а їх організацією займаються конкретні суб'єкти з певними інтересами.

Під фінансовою політикою розуміють сукупність дій та заходів, що здійснюються державою у межах її функцій та повноважень у сфері фінансової діяльності суб'єктів господарювання і фінансових установ, громадян та самої держави для вирішення певних завдань та досягнення поставлених цілей.

Фінансову політику слід розглядати як підсистему економічної політики держави (ефективність якої залежить від її ресурсного наповнення), яка здійснюється відповідно до цілей її розвитку та є системою планування, організації, контролю за фінансовими відносинами в процесі формування, розподілу та ефективного використання фінансових ресурсів з метою виконання своїх функцій державою.

Забезпечення стабільного розвитку держави є основною метою фінансової політики на національному рівні.

Основними завданнями фінансової політики є пошук та впровадження оптимальної моделі перерозподілу ресурсів з метою стимулювання виробництва та соціального захисту. Вищесказане дозволяє розкрити сутність "бюджетної політики" як основної складової фінансової політики. Для цього виділимо наявні

в науковій літературі підходи до розуміння змісту бюджетної політики (таблиця 1.1).

НУБІП України

Таблиця 1.1
Систематизація наукових поглядів щодо розуміння сутності поняття
«бюджетна політика»

Автори	Зміст
Огонь Ц.Г., Булгакова С.О., Василенко Л.В.	Бюджетна політика – це діяльність держави у сфері формування і використання бюджетних коштів з метою забезпечення соціально-економічного розвитку як країни загалом, так і регіонів зокрема.
Опарін В.М.	Бюджетна політика – це діяльність держави в сфері формування і використання бюджетних коштів спрямована на підтримку високого рівня зайнятості населення, стабільної економіки, зростання валового внутрішнього продукту.
Грязнова А.Г.	Бюджетна політика – це сукупність заходів, рішень, прийнятих та реалізованих законодавчою та виконавчою владою, і пов'язані з визначенням основних напрямів розвитку бюджетних відносин та розробкою конкретних шляхів їх використання в інтересах громадян, суспільства та держави.
Боднарук Т.Г., Василик О.Д., Федосов В.М.	Бюджетна політика – це система цілей та заходів як органів державної влади, так і органів місцевого самоврядування в сфері управління бюджетним процесом з метою досягнення певного економічного та соціального ефекту.
Єрмошенко М.М., Єрхоін С.А.	Бюджетна політика – це сукупність наукових підходів, пріоритетів та конкретних заходів щодо цілеспрямованої діяльності держави щодо регулювання бюджетного процесу й використання бюджетної системи для вирішення економічних та соціальних завдань країни.
Фішер С., Дорнбуш Р., Шмаланзі Р.	У західній економічній науці бюджетна політика ототожнюється з «фіскальною політикою» та включає політику державних доходів та витратів їх загальний обсяг і структуру.
Словник Макміллана	Бюджетна (фіскальна) політика – це використання оподаткування та державних витрат для регулювання загального рівня економічної діяльності.
Господарський кодекс України	Бюджетна політика – це політика, яка спрямована на оптимізацію і раціоналізацію формування доходів та використання державних фінансових ресурсів, підвищення ефективності державних інвестицій в економіку, узгодження загальнодержавних та місцевих інтересів у сфері міжбюджетних відносин, регулювання державного боргу і забезпечення соціальної справедливості при перерозподілі національного доходу.

Джерело: [20; 3; 22; 31; 2; 4; 30; 23; 32; 25; 7].

Узагальнюючи наукові дослідження в цьому напрямку, робимо висновок, що різні вчені, залежно від предмета свого дослідження, розглядають різні

аспекти, рівні та форми існування цього поняття, а отже, наповнюють його новим змістом, а саме:

- економічний зміст бюджетної політики розкривається наявністю грошових відносин, що виникають у процесі формування доходів, фінансування видатків і організації міжбюджетних відносин;

- трактуючи бюджетну політику як вид державної діяльності у сфері формування і використання бюджетних коштів для забезпечення соціально-економічного розвитку країни загалом та регіонів зокрема, автори, формулюючи таким чином розуміння бюджетної політики не зосереджуються на реалізації фінансових чи правових формах в умовах бюджетної децентралізації;

- прихильники трактування бюджетної політики як системи заходів та цілей, вважають, що бюджетна політика є системою цілей та заходів як органів державної влади, так і органів місцевого самоврядування в управлінні бюджетним процесом з метою досягнення певного соціального і економічного ефекту. Істотні аспекти бюджетної політики в цьому сенсі вбачаються у підпорядкуванні певній фінансовій доктрині – системі домінуючих політичних переконань, теоретичних положень та етичних ідеалів;

- трактуючи бюджетну політику як сукупність заходів та пріоритетів, акцентується увага на цілеспрямованій діяльності держави щодо регулювання бюджетного процесу і використанні бюджетної системи для вирішення соціальних і економічних завдань країни [33];

- бюджетна політика у західній економічній науці ототожнюється з «фіскальною політикою» [32] та включає політику державних доходів та видатків, їх загальних обсягів та структури. Цілі фіскальної політики в короткостроковій перспективі полягають у вирішенні певних тактичних завдань, які змінюються залежно від ситуації. Вплив фіскальної політики на економічний розвиток у довгостроковій перспективі визначається не тільки обсягом та структурою державних витрат, а й сукупним дефіцитом бюджету [12].

Об'єкти бюджетної політики: відносини, пов'язані з формуванням, розподілом і використанням бюджетних ресурсів розвитку.

Суб'єкти бюджетної політики: держава в особі вищих органів влади, органи місцевого самоврядування, фіскальна служба, казначейська служба, митна служба.

Основна мета бюджетної політики – це забезпечення довгострокової збалансованості бюджетної системи, що передбачає формування стабільної бази оподаткування на основі утворення сприятливих умов для розвитку економіки держави, формування ефективного механізму міжбюджетного регулювання, достатнього і своєчасного фінансування основних напрямів розвитку соціально-економічної сфери. Спираючись на світовий досвід, при збалансованому бюджеті досягається бюджетна рівновага, яка впливає на темпи економічного зростання та рівень добробуту населення.

Основне завдання бюджетної політики – це забезпечення реалізації завдань соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць та держави, але при цьому важливо підтримувати запаси стійкості бюджетної системи.

Бюджетна політика, як інструмент державного регулювання економіки, покликана забезпечувати функції, покладені суспільством на державу (соціальна підтримка та соціальний захист населення; забезпечення безпеки країни; розвиток пріоритетних галузей економіки; підтримка міжнародних відносин тощо), і по своїй суті бюджетна політика втілює надійність процесів формування та ефективність використання бюджетних ресурсів. Разом з тим бюджетна політика, як незалежна система, повинна сприяти реалізації стратегічних й тактичних цілей фінансової політики [24].

Бюджет є інструментом бюджетної політики, який пов'язаний з функціонуванням специфічного ринку бюджетних послуг та суспільних благ. Державний бюджет – це об'єктивна економічна категорія, що визначається як сукупність грошових відносин, які виникають у процесі формування і реалізації фонду грошових коштів задля задоволення потреб суспільства.

Вивітлюючи концептуальні принципи бюджетної політики соціально-економічного розвитку регіону, варто звернути увагу на умови її формування.

оскільки від них залежить співвідношення складових елементів, особливості реалізації, які визначаються внутрішнім фінансово-економічним потенціалом регіону, специфікою моделі регіонального розвитку і функції, які виконує бюджетна політика на регіональному рівні (таблиця 1.2).

Таблиця 1.2

Функції бюджетної політики на регіональному рівні

Функції	Змістова інтерпретація
Контрольно-регулююча	<ul style="list-style-type: none"> - з погляду міжбюджетних відносин – визначає рівні розподілу бюджетних коштів з метою забезпечення соціальних стандартів, збільшення фінансового потенціалу регіону; - з точки зору видаткової складової – сприяє створенню сприятливих умов для підвищення інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності регіону, за рахунок бюджетної підтримки тих видів економічної діяльності, які на цьому етапі є «центрами зростання»; - унеможливує нецільове використання бюджетних коштів при виконанні тактичних та стратегічних завдань регіональною владою та органами місцевого самоврядування;
Акумуляуюча	- у частині дохідної складової – формує фінансові ресурси для виконання основних функцій держави, забезпечує надходження місцевих бюджетів;
Стимулююча	<ul style="list-style-type: none"> - посилює зацікавленість органів місцевого самоврядування у збільшенні власної бази доходів; - сприяє створенню умов для сталого зростання економіки регіону;
Превентивна	<ul style="list-style-type: none"> - запобігає виникненню негативних тенденцій формування і використання бюджетних коштів; - запобігає нерациональному та неефективному управлінню місцевими запозиченнями;
Соціальна	- сприяє рівному доступу мешканців регіону до гарантованих державних послуг;
Мотиваційна	- заохочує зацікавлені сторони фінансувати соціально-економічний розвиток регіону;
Інтеграційна	- полягає в об'єднанні зацікавлених сторін у фінансовому забезпеченні та регулюванні регіонального розвитку.

Джерело: [20; 22; 2; 30; 25; 7].

На процеси формування та реалізації бюджетної політики впливають зовнішні (екзогенні) та внутрішні (ендогенні) чинники (політичні, економічні, фінансові, соціальні, демографічні тощо), дія яких не завжди спричиняє позитивні наслідки [28].

Зміст бюджетної політики регіону розкривається не лише поєднанням процесів формування та реалізації, а й обґрунтуванням її функціональних, часових (на кожному конкретному етапі формуються певні цілі та пріоритети, які потребують реалізації) та інституціональних аспектів. До функціональних аспектів бюджетної політики належать: політика доходів, політика видатків; політика ефективного управління місцевим боргом і трансфертна політика. Часовий аспект бюджетної політики включає бюджетну тактику (впровадження заходів в короткостроковій перспективі) та бюджетну стратегію (довгострокова політика), які доповнюють один одного. Інституціональний відображає повноваження органів державного управління, що розробляють та реалізують бюджетну політику в рамках діючого Бюджетного кодексу України.

Рис. 1.1. Цілі та принципи реалізації бюджетної політики соціально-економічного розвитку регіону

Бюджетна політика соціально-економічного розвитку регіонів реалізується виходячи з чітких цілей та з дотриманням низки принципів (рис. 1.1.).

З одного боку, бюджетна політика це складова державної бюджетної політики, з іншої - соціально-економічної політики регіону, а тому відповідає цілям та пріоритетам розвитку відповідно. Основна стратегічна мета бюджетної політики на місцевому рівні це забезпечення розвитку та стійкості фінансового потенціалу регіону, оскільки саме потенціал території в умовах сучасної глобалізації та загострення конкуренції, стає домінуючим чинником, що визначає напрям соціально-економічного розвитку. Короткотермінова ціль – це збалансувати доходи та видатки місцевих бюджетів.

Таким чином, підсумовуючи вищесказане, бюджетна політика соціально-економічного розвитку регіонів – це визначені органами державної влади та місцевого самоврядування напрями діяльності, пов'язані із мобілізацією, перерозподілом та ефективним використанням бюджетних ресурсів, орієнтовані на досягнення тактичних та стратегічних цілей розвитку регіонів, забезпечення соціальної та фінансової стабільності відповідно до загальнодержавних стандартів та врахуванням інтересів регіону. Як самостійна система, бюджетна політика покликана сприяти реалізації досягнень тактичних та стратегічних цілей регіонального розвитку.

1.2 Соціально-економічний розвиток як основа регіональної бюджетної політики

У сучасних умовах соціально-економічні системи мезорівня зазнають значних змін внаслідок процесів євроінтеграції, глобалізації, технологічних змін тощо. Економічні трансформаційні процеси стрімко змінюють характер взаємовідносин між суб'єктами управління і модифікують їх. Традиційні підходи до реалізації політики соціально-економічного розвитку регіонів, що ґрунтувалися на принципах вертикально побудованих інструментів вирівнювання економічного простору, замінюються новими, ефективність яких забезпечується створенням умов для конкурентоспроможності економіки на

підставах сталого розвитку і здатності генерувати ресурси з метою вирішення завдань.

Враховуючи, що основна мета бюджетного регулювання регіональної економіки це забезпечення соціально-економічного розвитку регіону, а «зростання» та «розвиток», що не є тотожними поняттями, є ключовими термінами, які формують цільові орієнтири бюджетної політики, тому їх зміст важливий для наукової значущості та практичної результативності цього дослідження.

У прямому сенсі розвиток визначається як процес переходу від одного стану до іншого, більш досконалого, перехід від нижчого до вищого, від простого до складного, від старого якісного стану до нового якісного стану [21]. Економічний розвиток є складним, комплексним поняттям, яке включає економічне зростання, а також інші якісні та кількісні показники, оцінені на основі статичних показників. Щодо економічного зростання, то воно є ключовою детермінантою і характеристикою розвитку, оскільки в довгостроковій перспективі тільки зріст здатний забезпечити приріст ресурсів, а отже, підвищення добробуту населення. Соціальний розвиток часто розуміють як процес зміни складу чи структури населення, його рівня життя, здоров'я, обізнаності, освіченості тощо [25].

Розвиток визначається як направлена, закономірна, необоротна зміна матеріальних та ідеальних об'єктів. Саме одночасна наявність всіх трьох цих властивостей виділяє процеси розвитку посеред інших змін: через відсутність напрямку зміни не можуть накопичуватися, тому процес втрачає характерну для розвитку єдину внутрішньо взаємозв'язану лінію; відсутність закономірності характерна для випадкових процесів катастрофічного типу; оборотність змін характеризує процеси функціонування. Завдяки розвитку виникає новий якісний стан об'єкту, що виступає як зміна його складу чи структури (тобто трансформація, виникнення чи зникнення його зв'язків або елементів).

Економічне зростання визначає розвиток регіону і служить основою для оцінок розвитку даного регіону. У класичному розумінні економічне зростання

є показником збільшення реального випуску товарів та послуг за певний період, має кількісний вимір в розрізі поточних або фіксованих цін, є агрегованим кількісним показником зростання ВВП, який розраховується за єдиною методологічною основою [12].

Поняття «соціально-економічний розвиток» регулярно змінюється відповідно до рівня і стану розвитку суспільства. Проте сучасні вітчизняні реалії показують недостатній соціально-економічний розвиток та через масу внутрішніх і зовнішніх проблем розвиток відходить на другий план. У процесі теоретичного розгляду досліджуваного поняття перш за все необхідно звернути увагу на різноманітність інтерпретацій. Сучасні підходи до тлумачення сутності даної категорії свідчать про те, що воно поступово досить активно вживається у реальному житті.

Таблиця 1.3

Систематизація наукових поглядів щодо розуміння сутності поняття

«соціально-економічний розвиток»

Автори	Зміст
ЗУ Про засади державної регіональної політики Лазарева О. В.	Процес економічних, соціальних, гуманітарних, екологічних та інших позитивних змін в регіонах. Комплексний процес змін у його економічній, соціальній, екологічній, просторовій, політичній і духовній сферах, що призводить до їх якісних перетворень та до змін умов життя людини.
Петрук О. Ф.	Система інституційно-фінансових заходів, комплексні та узгоджені дії яких мають бути спрямовані на досягнення цілей сталого розвитку регіонів країни.
Бойченко В. С.	Система взаємопов'язаних концептуальних положень щодо пріоритетних напрямів інноваційного розвитку регіону з метою вирішення довгострокових завдань, забезпечення комплексного територіального управління та розміщення продуктивних сил.

Джерело: [32, 46, 60].

Зауважимо, що досліджуване поняття розглядається в багатьох наукових джерелах, а тому для ґрунтовного аналізу варто згуртувати найбільш відповідні визначення, що наведено у таблиці 1.3.

Таким чином, на сьогодні не існує однозначного підходу до розгляду сутності соціально-економічного розвитку. Різноманітність тлумачень свідчить про багатогранність категорії, а з іншого боку – підтверджує актуальність

обраної теми дослідження. Загалом більшість науковців розглядають соціально-економічний розвиток як процес, тобто з управлінської точки зору, зокрема Лазарева О. В. [46], Петрук О. Ф. [60]. Процес соціально-економічного розвитку є багатокомпонентним, а саме розглядаються такі складові: економічна, соціальна, гуманітарна, екологічна та інші.

Концепція соціально-економічного розвитку охоплює мінімум три значення, розроблені в літературі. У найпростішій формі соціально-економічний розвиток просто визначається як покращення рівня життя населення. Другий підхід акцентує увагу на розподілі багатства, визнаючи, що економіка це потужний фактор соціального розвитку. Третя, менш економічна перспектива уподібнює розвиток з соціальною диференціацією, що є результатом капіталістичних і промислових перетворень, які породили сучасний світ.

Соціально-економічний розвиток – це складний суперечливий процес, в якому взаємодіють негативні та позитивні фактори, а періоди прогресу замінюються періодами регресу. Військові та політичні потрясіння, екологічні катастрофи, соціальні конфлікти призупиняють розвиток будь-якої країни та її економіки, можуть відкинути її на кілька десятків років назад, а іноді призвести до остаточного руйнування, як це було у стародавніх цивілізаціях.

Однак у світовому масштабі відбувається безперервний позитивний розвиток економіки. Він базується на досягненнях науки, технічному прогресу, розширенні їхнього технологічного застосування, що дозволяє оновити асортимент продукції та послуг, частково замінити гостродефіцитні ресурси, зменшувати загальну ресурсоемність виробництва, витримувати екологічні вимоги та обмеження, продиктовані суспільством. Все це впливає на обсяг та структуру ВВП, а тому, і на рівень сукупної пропозиції [26].

Отже, соціально-економічний розвиток слід розуміти як динамічний процес соціально-економічних позитивних змін у економіці регіону під впливом

внутрішніх та зовнішніх факторів, що сприяють сталому формуванню регіону як самоорганізованої і самодостатньої просторової системи. Соціально-економічний розвиток – це комплексний процес управлінських змін

економічних, соціальних, гуманітарних, екологічних та інших складових, що здійснюється на основі власної матеріальної та фінансової баз, заснованих на принципі самофінансування для збільшення економічних ресурсів громади та отримання позитивних зрушень у системі місцевого розвитку, позитивного соціально-економічного ефекту.

Ключовим поняттям у дослідженні теоретичних підходів до соціально-економічного розвитку як основи регіональної бюджетної політики є «регіон»,

тому необхідно визначитись з його трактуванням. Поняття «регіон» має багатогранне тлумачення. Найчастіше «регіон (від лат. "region" – область, район, місцевість)» означає певну територію, яка відрізняється від інших певними

ознаками та характеризується цілісністю і взаємопов'язаністю її елементів. На основі постулатів економічної науки, регіон розуміється як «частина території держави, що виділилася у процесі суспільного поділу праці, що спеціалізується на виробництві певних послуг або товарів, характеризується спільністю та специфічним для інших територій типом відтворення; комплексністю і цілісністю господарства; наявністю органів управління, які забезпечують вирішення проблем, що стоять перед регіоном» [1].

При визначенні поняття «регіон», як правило, ставлять чотири умови [27]:

- регіон є територіальним утворенням;
- регіон є частиною цілісної соціально-адміністративної системи, тому має

мати свої основні риси;

- регіон - це певна соціально-економічна система;
- регіон має характеризуватися певною господарською спеціалізацією.

Для України можна виділити такі відносно однорідні регіональні структури: регіон – адміністративний район, регіон - економічний район, регіон – область.

Розвиток регіону – це багатоаспектний та багатовимірний процес, який зазвичай розглядається з точки зору набору різних соціальних та економічних цілей. Навіть якщо мова йде тільки про економічний розвиток, його зазвичай розглядають у поєднанні з соціальним розвитком.

Регіональний розвиток у сучасних умовах є результатом суперечливої взаємодії глобалізації і регіоналізації, переплетіння локальних і глобальних процесів еволюції світової економіки. Сучасні концепції регіонального розвитку передбачають концентрацію зусиль на мобілізації внутрішнього потенціалу, а участь держави розглядається лише у створенні сприятливих умов для його розкриття та реалізації. Регіони мають самостійно вирішувати свої проблеми, керуючись принципами державної політики регіону, які чітко визначені, та якісним нормативним і ресурсним забезпеченням [19].

Бюджетна політика регіону одна з ключових напрямів загальної соціально-економічної політики. Регіональну бюджетну політику можна визначати як систему тактичних завдань і стратегічних цілей щодо формування та використання централізованих фінансових ресурсів міського бюджету, що реалізуються у процесі функціонування бюджетного механізму місцевих фінансів на основі пріоритетів соціально-економічного розвитку регіону [2].

У сучасних умовах важливим напрямком розвитку бюджетної політики є здійснення ефективних та послідовних заходів у податковій та бюджетній сферах, формування сприятливого макроекономічного середовища, забезпечення високого економічного зростання шляхом модернізації економіки держави й підвищення її конкурентоспроможності. В умовах економічних перетворень бюджетно-податкова політика має бути спрямована на стабілізацію і відновлення, проведення структурних змін як в бюджетній сфері, так і в реальному секторі економіки, забезпечення стійкості бюджетної системи та макроекономічної стабільності.

Важливою необхідністю є розуміння ефективності бюджетної політики з точки зору напрямів її дії з встановленими відповідними критеріями оцінки, а саме показники виконання планових показників доходів і видаткових зобов'язань.

співвідношення приросту доходів і видатків бюджету, динаміка та розміри змін дефіциту та державного боргу країни, рівень внутрішнього споживання і безробіття, зростання валового внутрішнього продукту, збільшення фонду оплати праці працівників. Використання макроекономічних показників у якості критеріїв ефективності обгрунтовано виходячи з взаємовпливу бюджетної політики і загального стану економіки.

Зміст регіональної бюджетної політики найбільш повно розкривається за умови поділу її на різні типи, форми та види реалізації за відповідними критеріями. Враховуючи такий підхід можна навести такі класифікаційні ознаки регіональної бюджетної політики.

1. Залежно від масштабу завдань та цілей з урахуванням часу їх реалізації розрізняють тактичну (поточну) та стратегічну (довгострокову) складові бюджетної політики. Регіональна бюджетна стратегія має бути «продовженням» національної стратегії соціально-економічного розвитку, заснованої на засадах загальної бюджетної моделі держави.

2. За функціональними ознаками регіональну бюджетну політику можна поділити на такі складові: у сфері доходів місцевих бюджетів; у сфері видатків місцевих бюджетів; у сфері бюджетного та податкового регулювання; у сфері місцевих запозичень; у сфері міжбюджетних відносин.

3. Залежно від стратегічного напрямку бюджетного регулювання можна виділити стримуючу і стимулюючу бюджетну політику. Вибір параметрів бюджетної політики за цим критерієм залежить від стадії циклічного розвитку економіки, а також особливостей соціально-економічної динаміки держави і конкретного регіону.

4. За територіальною ознакою регіональну бюджетну політику можна класифікувати так: бюджетна політика місцевої громади (місто, село, селище); субрегіональна бюджетна політика (район, район у місті); бюджетна політика макрорегіону (область).

Для активізації впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток суспільства необхідно вживати заходи, що спрямовані на підвищення

рівня прозорості та збалансованості бюджету, удосконалення міжбюджетних відносин, збільшення ефективності витрачання бюджетних коштів, забезпечення якісного виконання бюджетів, ефективність фінансового контролю [5].

Фінансові ресурси є одним з вагомих видів ресурсів, тому бюджет країни – це основний компонент національної економіки.

Податкова політика важлива частина бюджетної політики, оскільки податки основна складова бюджетних надходжень, прямо чи опосередковано впливають на розвиток суспільства. Складові бюджету взаємопов'язані: чим

менше коштів у вигляді податків держава вилучає з реального сектору економіки, тим більше стимулюється підприємницька діяльність у суспільстві, а

також розвивається виробнича сфера. При цьому, скорочення через державний бюджет перерозподілу фінансових ресурсів не повинно негативно вплинути на

інші функції бюджету, зокрема, на соціальну. У суспільстві будь-якої країни податкова система підпорядковується ряду загальноприйнятих вимог, серед яких

справедливість оподаткування [8].

Видатки бюджету важливий напрям дій державної політики в сфері бюджету щодо забезпечення розвитку соціальних і економічних процесів.

Бюджетні видатки впливають на формування розмірів фондів нагромадження і споживання, необхідні зміни в структурі галузей економіки та виробництва, на

розвиток соціальних стандартів. Бюджетна політика визначає та регулює темпи збільшення видатків, структуру та їх обсяги.

Реалізована в державі соціально-економічна модель визначає обсяг і структуру видатків бюджету. Коригування видатків на соціальну сферу, шляхом

запровадження механізмів адресної допомоги, з одного боку, може підвищити ефективність і результативність таких видатків, а з іншої – зменшити їх

загальний обсяг у системі головного розпорядника бюджетних коштів, розширити перелік суспільних послуг, направити на забезпечення інших

нагальних потреб, фінансувати видатки розвитку. Таким чином, вибір оптимальних обсягів і напрямів спрямування фінансових ресурсів є ключовим

завданням у процесі формування видаткової складової. Бюджетні видатки у

розвинених країнах світу мають тенденцію до зростання, це позитивно впливає на темпи росту промислового виробництва. На основі аналізу даних по країнах Європи було доведено, що оптимальна частка державних витрат у ВВП з урахуванням пенсійних виплат і соціальних трансфертів не повинна перевищувати 40% ВВП [28].

Г.Г. Бондарук виділяє саме ці напрями бюджетної політики як складової соціально-економічної політики на регіональному рівні:

- прийняття та реалізація стабілізаційної програми, яка передбачає конкретні заходи, спрямовані на функціонування економіки та соціальної трансформації територіального утворення;

- комплексне збільшення податкових доходів, фінансових ресурсів, економія державних витрат;

- проведення інвентаризації бюджетної мережі, видаткової частини місцевих бюджетів, визначення оптимальної чисельності працівників бюджетної сфери;

- посилення фінансово-бюджетної дисципліни й відповідальності керівників усіх рівнів за неухильне дотримання вимог фінансового та бюджетного законодавства та цільове витрачання бюджетних й позабюджетних коштів на основі дієвого режиму економії [1].

На зміну традиційним підходам до реалізації регіональної політики, а саме політики вирівнювання, приходить новий підхід, який базується на використанні внутрішніх ресурсів розвитку. Ця парадигма має послужити теоретичною основою для формування концепції бюджетної політики розвитку регіонів України. Водночас, слід визнати, що для України характерне переpletіння низки наукових підходів в розробці регіональної економічної політики: знаходять практичне втілення теорії «подюсів росту», підтримка і стимулювання проблемних регіонів, становлення місцевого самоврядування.

Отже, бюджетна політика це вагомий важіль впливу на соціально-економічний розвиток країни. Виступаючи як складова визначених державою основних напрямків економічної політики та спрямована на оптимізацію

формування доходів бюджету та використання державних фінансових ресурсів, управління державного боргу та дефіцитом бюджету, узгодження національних та місцевих інтересів у міжбюджетних відносинах, збільшення ефективності державних інвестицій, забезпечення соціальної справедливості при перерозподілі національного доходу.

1.3 Механізм реалізації бюджетної політики регіону

Бюджетну політику соціально-економічного розвитку регіону держава реалізує через механізми (вони реагують відповідно до вирішення тактичних і стратегічних завдань), функціональна структура визначається, в тому числі, рівнем розвитку фінансових та економічних відносин «держава – регіони».

Різноманітність трактування терміну “бюджетний механізм”, порівняння його форм із методами з важелями приводить до незрозуміння сутності бюджетного механізму

В. Дем'янишин розглядаючи бюджет за змістом як централізований фонд грошових коштів держави, під бюджетним механізмом, пропонує розуміти “сукупність методів, важелів, форм, стимулів, інструментів та санкцій, що забезпечують мобілізацію та використання державних коштів” [32].

І. В. Запатріної вказує, що “бюджетний механізм це інструмент приведення бюджетної системи у відповідність зі зовнішнім середовищем, яке постійно змінюється, шляхом використання певних форм та методів бюджетного регулювання” [62].

Український вчений І. Лютий стверджує, що бюджетний механізм реалізується у процесі реалізації бюджетної політики через методи адміністративно-правового і економічного характеру, спрямованих на досягнення тактичних та стратегічних цілей, та який за своїм змістом в кінцевому підсумку забезпечує реалізацію бюджетної стратегії [106].

Л. Єрмошенко і С. Булгакова вважають під бюджетним механізмом “... сукупність способів організації бюджетних відносин, які використовуються для забезпечення належних умов соціального та економічного розвитку” [207].

Таким чином, бюджетний механізм – це сукупність методологічних, організаційних, законодавчих і нормативно-правових положень, які забезпечують функціонування бюджетної системи держави, також сукупність інструментів, методів і важелів, за допомогою яких приймаються управлінські рішення у процесі формування та використання централізованих грошових фондів держави чи відповідних регіонів.

У даному дослідженні, бюджетні механізми виступають сукупністю конкретних специфічних форм, методів, інструментів і стимулів, які застосовуються суспільством з метою формування та використання бюджетних ресурсів задля досягнення цілей бюджетної політики розвитку регіону та розв’язання соціально-економічних проблем. Множинність фінансових відносин передбачає наявність значної кількості засобів, форм, інструментів, видів та методів їх організації. Кожен окремий елемент, який входить до фінансового механізму, є частиною єдиного цілого, а тому ця обставина потребує постійного узгодження з іншим складовими.

Бюджетний механізм має ряд важелів, за допомогою яких держава власне реалізує бюджетну політику, а саме виконує такі функції як розподільну та перерозподільчу. Ці важелі умовно можна систематизувати як підсистеми бюджетного механізму. Кожна така підсистема має свої функціональні особливості, проте, незважаючи на відносну самостійність, ці підсистеми функціонують як єдине ціле та характеризуються взаємопов’язаним комплексним використанням [28].

Виходячи з економічної сутності бюджетної політики, доцільно виокремити такі механізми: механізм формування доходів, механізм розподілу і використання ресурсів, механізм управління місцевими запозиченнями та механізм регулювання міжбюджетних відносин (таблиця 1.4).

Бюджетний механізм

Таблиця 1.4

	Механізм формування бюджетних ресурсів	Механізм розподілу /використання бюджетних ресурсів	Механізм регулювання міжбюджетних відносин	Механізм управління місцевими запозиченнями
Методи	Бюджетне планування, прогнозування, нормування	Програмно-цільового бюджетування, цільового призначення, встановлення порядку та лімітів використання, дотації, субвенції, вилучені кошти, бюджетне регулювання, бюджетний контроль		Спостереження та аналіз бюджетного процесу, обґрунтування обсягів дефіциту, джерел допашення, бюджетні позики на покриття розривів
Інструменти	Ставки податків, обов'язкові збори та платежі, нормативи	Бюджетний розпис, бюджетний секвестр, бюджетне нормування	Міжбюджетні трансферти, бюджетні призначення, зобов'язання, асигнування	Проценти за кредитами, державними позиками
Форми	Податкова/неподаткова мобілізація надходжень, доходи від операцій з капіталом, офіційні трансферти	Бюджетне фінансування, бюджетне інвестування, бюджетне кредитування, бюджетне субсидювання, бюджетне дотування, бюджетне резервування		Фінансування бюджету
Стимули	пільги за податками юридичним та фізичним особам; бюджетні кредити, податкові канікули; відстрочки із сплатою податків; списання заборгованості за податками; надання фінансової допомоги			

Джерело: [27; 44; 51].

У фінансовій літературі “важіль” визначається як інструмент, який може сприяти розвитку, або підсилити активність чого-небудь за допомогою певного методу [77], а метод є способом, прийомом або системою прийомів з метою досягнення мети чи виконання певної операції [184]. При цьому інструментами бюджетного механізму є встановлені державою засоби, які застосовуються з метою практичної реалізації заходів та завдань, передбачених бюджетною політикою.

Серед інструментів і важелів реалізації бюджетної політики у науковій літературі є: доходи, видатки, податки, державні витрати, трансферти, закупівлі, позики, бюджетні інвестиції тощо.

Бюджетне прогнозування, а також планування це одне з важливих методів бюджетного механізму соціально-економічного розвитку регіону, бо від їх рівня організації залежить реальність і якість бюджетних показників, рівень соціально-економічного розвитку регіону і фінансові можливості.

Головним методом бюджетного механізму є оподаткування. Мається на увазі законодавчо врегульований процес встановлення і утримання податків в

країні, визначення їхніх ставок та розмірів, відповідних об'єктів, що підлягають оподаткуванню та порядок сплати податків для наповнення бюджетів всіх рівнів.

Рівень неподаткових і податкових доходів це міра ефективності дохідної бюджетної політики. Метою бюджетної політики в частині регулювання міжбюджетних взаємовідносин є координація відносин між різними рівнями влади щодо розподілу повноважень, видаткових зобов'язань і джерел доходів. Рівень реалізації бюджетної політики визначає ефективна взаємодія цих компонентів.

Бюджетне асигнування, бюджетні резерви, бюджетне призначення, бюджетні доходи і видатки як інструменти впливу на соціально-економічний розвиток регіону дозволяють встановлювати основні параметри бюджетної політики, служать орієнтиром для місцевих фінансових органів з метою забезпечення ефективного бюджетного управління.

Видатки, здійснені на виконання бюджету місцевого розвитку, мають сприяти удосконаленню структури виробництва, модернізації місцевої інфраструктури, впорядкуванню розміщення продуктивних сил, формуванню нових механізмів та форм господарювання, які разом позитивно впливає на бізнес-клімат та на підтримку високих темпів економічного розвитку.

Капітальні видатки бюджету розвитку мають спрямовуватися на: соціально-економічний розвиток регіонів; реалізацію інвестиційних проєктів; будівництво, капітальний ремонт і реконструкцію об'єктів соціально-культурної сфери та житлово-комунального господарства; газифікацію населених пунктів; будівництво та придбання житла для окремих категорій громадян відповідно до законодавства; будівництво й розвиток мережі метрополітену; збереження та розвиток історико-культурних місць України і заповідників; розвиток дорожнього господарства; комп'ютеризацію і інформатизацію загальноосвітніх навчальних закладів; придбання автомобілів швидкої медичної допомоги; а також інші заходи, пов'язані з розширенням відтворенням. Саме цей інструмент має бути одним із найефективніших інструментів бюджетного механізму соціально-економічного розвитку регіонів. На жаль, в сучасних умовах, він

використовується не повною мірою, через недосконалість бюджетного законодавства.)

Отже, у практичному розумінні, бюджетний механізм є добре налагодженою економічною структурою, яка відображає послідовність і методи дій відповідних державних органів у процесі формування та використання бюджетних коштів. Можна сказати, що бюджетні механізми визначають напрями розвитку бюджетної системи [6].

Від ефективності функціонування і розвитку бюджетних механізмів безпосередньо залежить реалізація програмно-цільового методу планування бюджетів, раціональність місцевих фінансів, доцільність й обґрунтованість розподілу ресурсів між бюджетними програмами тощо. Узгоджена дія механізмів бюджетної політики покликана забезпечити збалансований соціально-економічний розвиток всіх регіонів в межах країни.

Серед ключових завдань механізмів бюджетної політики соціально-економічного розвитку регіонів доцільно виокремити:

- ефективне формування і підтримка на всіх етапах бюджетного процесу діючої системи управління бюджетними ресурсами;
- організація процесів стимулювання і регулювання бюджетними методами розширеного відтворення економічної системи регіону;
- визначення пріоритетних напрямів витрачання бюджетних ресурсів;
- збільшення фінансових можливостей місцевих органів самоврядування;
- збільшення ефективності використання бюджетних ресурсів як результат дієвості бюджетної політики;
- розмежування повноважень між місцевими і державними бюджетами на основі збалансування регіональних та загальнодержавних інтересів;
- зменшення диспропорцій у ресурсній базі місцевих бюджетів;
- систематизація видаткових повноважень місцевих бюджетів.

Стратегічне планування економічного розвитку регіонів залишається пріоритетним напрямком реалізації бюджетної політики на основі розробки середньострокових і довгострокових бюджетних програм соціально-

економічного розвитку, що мають передбачати сценарії можливого повторного погіршення економічної кон'юнктури; підвищення якості людського капіталу; створення умов та стимулів для інноваційного розвитку; тощо [29].

Формування ефективної бюджетної політики регіону соціально-економічного розвитку передбачає розробку нової моделі фінансових відносин, адекватної реалізації комплексу завдань і цілей стратегії розвитку. Така бюджетна політика має формуватися з дотриманням певних вимог:

- пріоритети бюджетної політики регіонального розвитку мають бути довгостроковими, а на наступний період на етапі розробки бюджету – лише уточнюватися;
- заходи мають бути спрямовані на досягнення сталого соціально-економічного розвитку регіонів, у тому числі поліпшення рівня життя населення шляхом надання якісних державних суспільних послуг;

- для ефективного витрачання бюджетних коштів пріоритети бюджетної політики мають відповідати параметрам соціально-економічного розвитку регіону та пріоритетним завданням бюджетної політики країни (Основні напрями бюджетної політики на наступний рік) і при цьому повинні не бути численними [19].

На регіональному рівні бюджетний механізм покликаний забезпечити безперебійну роботу бюджетного процесу, етапами якого є: 1) бюджетне прогнозування і планування; 2) розгляд проекту, рішення про бюджет і затвердження; 3) виконання бюджету; 4) контроль виконання і розгляд звітів.

Бюджетний механізм соціально-економічного розвитку регіону на практичному рівні здійснюється шляхом реалізації певних законодавчо регламентованих процедур.

На рисунку 1.2. показано основні детермінанти формування і реалізації бюджетної політики соціально-економічного розвитку регіону [6].

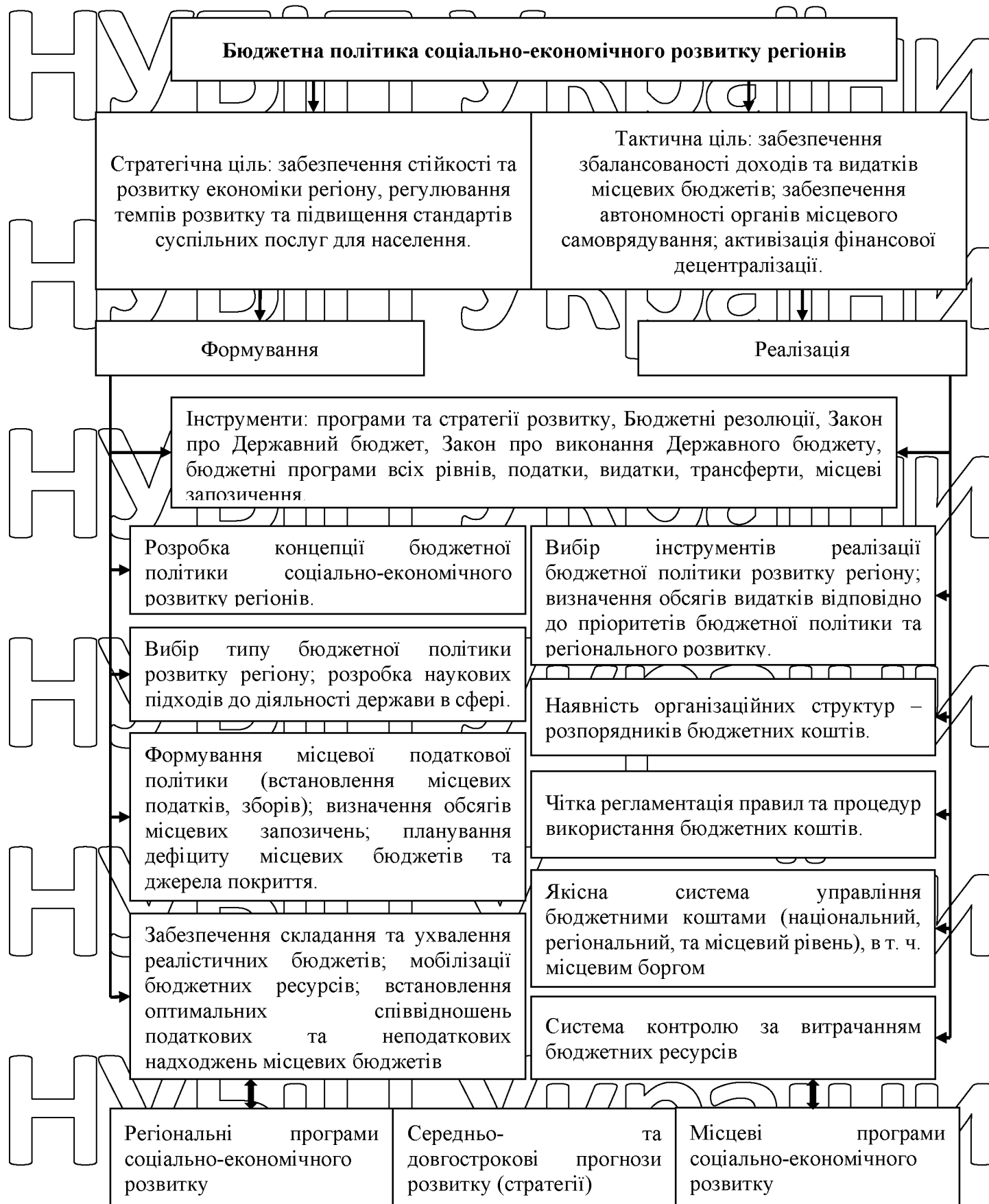

Рис.1.2. Основні детермінанти формування та реалізації бюджетної політики соціально-економічного розвитку регіонів

Ефективність реалізації бюджетної політики значною мірою залежить від злагодженої взаємодії представницької та виконавчої гілок влади і громади на місцях, адже від масштабів перетворень, ступеня новизни залежить міра опору змінам. Яскравим прикладом є реформаторські зміни в організації влади України.

Тому, реалізуючи бюджетну політику на регіональному рівні, важливо усвідомлювати, що чим радикальніші зміни, тим сильніший опір, невизначеність змін і вищий ризик. Нажаль, в існуючих українських реаліях, бюджетна політика не відрізняється ефективним формуванням і раціональним використанням фінансових ресурсів, достовірним бюджетним прогнозуванням і фінансовою стійкістю місцевих бюджетів [6].

Отже, під бюджетним механізмом соціально-економічного розвитку регіонів розуміють сукупність методів, важелів та інструментів, за допомогою яких реалізуються управлінські рішення у процесі формування і використання централізованих грошових фондів територіальної громади регіону для виконання завдань соціально-економічної політики регіону.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РЕАЛІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНУ

2.1 Аналіз формування дохідної частини обласного бюджету

Як раніше зазначалось, серед інструментів бюджетного механізму соціально-економічного розвитку важливу роль грають доходи та видатки. Тому доцільно провести їх аналіз.

Аналіз формування дохідної частини обласного бюджету проведений на базі даних звіту про виконання бюджету Чернігівської області за 2017-2020 роки.

Проаналізуємо дохідну частину обласного бюджету Чернігівської області, що відображено в додатку А.

За результатами 2017 року до загального фонду бюджету Чернігівської області мобілізовано 5 764 824 тис. грн. при запланованих 5 814 128 тис. грн., виконано на 99,2 %, з них власних доходів – 649 064,4 тис. грн., виконано на 99,7 %, офіційних трансфертів отримано на суму 5 115 760 тис. грн., виконано на 99,1 %. До спеціального фонду мобілізовано 513 511,1 тис. грн. при запланованих 471 270,4 тис. грн., виконано на 109,0 %.

У 2018 році до загального фонду мобілізовано 6 676 194 тис. грн. при запланованих 6 676 194 тис. грн., виконано на 100 %, з них власних доходів – 809 099,2 тис. грн., виконано на 103,6 %, офіційних трансфертів – 5 867 094 тис. грн., виконано на 99,5 %. До спеціального фонду мобілізовано 602 977,5 тис. грн. при запланованих 535 500,8 тис. грн., виконано на 112,6 %.

У 2019 році до загального фонду мобілізовано 4 921 068 тис. грн. при запланованих 5 237 239 тис. грн., виконано на 94 %, з них власних доходів – 862 960,0 тис. грн., виконано на 98,8 %, офіційних трансфертів – 4 058 108 тис. грн., виконано на 93 %. До спеціального фонду мобілізовано 659 486,3 тис. грн. при запланованих 642 551,9 тис. грн., виконано на 102,6 %.

За результатами 2020 року до загального фонду бюджету Чернігівської області мобілізовано 2 167 655,5 тис. грн. при запланованих 2 268 634,9 тис. грн.,

виконано на 95,5 %, з них власних доходів – 957 688,0 тис. грн., виконано на 94,2 %, офіційних трансфертів отримано на суму 4 209 967,5 тис. грн., виконано на 99,1 %. До спеціального фонду мобілізовано 912 303,3 тис. грн. при запланованих 965 642,7 тис. грн., виконано на 94,5 %.

Податкових надходжень до загального фонду в 2017 році надійшло 605 640,5 тис. грн., виконано на 99,4%, до спеціального фонду 227 263,5 тис. грн., виконано на 103,0 %. До загального фонду в 2018 році надійшло 771 044,1 тис. грн., виконано на 99,4%, до спеціального фонду 22 862,9 тис. грн., виконано на 88,8%. До загального фонду в 2019 році надійшло 827 457,0 тис. грн., виконано на 98,5%, до спеціального фонду 13 738,4 тис. грн., виконано на 85,3%. А у 2020 році податкових надходжень до загального фонду надійшло 926 077,4 тис. грн., виконано на 94,3 %, до спеціального фонду 9 527,0 тис. грн., виконано на 64,9 %.

Загалом порівнюючи 2020 рік з попередніми, спостерігаємо найбільше недовиконання плану за податковими надходженнями, а саме недовиконання за такими статтями як податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості – на 5,4 %, податок та збір на доходи фізичних осіб – на 9,9 %, рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів – на 13,4 %, а також велике перевиконання плану за плату за використання інших природних ресурсів – 2 616,9 %. Перевиконання бюджетних призначень податку на прибуток підприємств на 220,8 % пояснюється значними надходженнями податку на прибуток, у порівнянні з попередніми роками від великих платників податків, які знаходяться на обліку в Офісі великих платників податків ДПС та здійснюють свою діяльність на території області.

Неподаткових надходжень до загального фонду в 2017 році надійшло 43 419,3 тис. грн., виконано на 103,3 %, до спеціального – 153 608,6 тис. грн., перевиконано на 74,3 %. До загального фонду в 2018 році надійшло 38 047,3 тис. грн., виконано на 116,2 %, до спеціального 149 882,6 тис. грн., перевиконано на 196,7 %. До загального фонду в 2019 році надійшло 35 501,4 тис. грн., виконано на 106,4 %, до спеціального 97 308,3 тис. грн., перевиконано на 120,1 %. У 2020 році неподаткових надходжень до загального фонду надійшло 31 610,6 тис. грн.,

виконано на 91,0%, до спеціального 78 203,4 тис. грн., перевиконано на 113,8%. Порівнюючи 2020 рік з попередніми, спостерігаємо недовиконання плану неподаткових надходжень на 9%.

За даними рис. 2.1. можемо зробити висновки, що у 2016 році було недовиконано план на 0,8%, через недовиконання податкових надходжень на 0,6% та офіційних трансфертів на 0,9%. Натомість неподаткові надходження перевиконано на 3,3%. У 2018 році, ми можемо бачити, що план виконано на 100%, а саме було перевиконано план по податковим надходженням на 3% та по неподатковим надходженням на 16,2%.

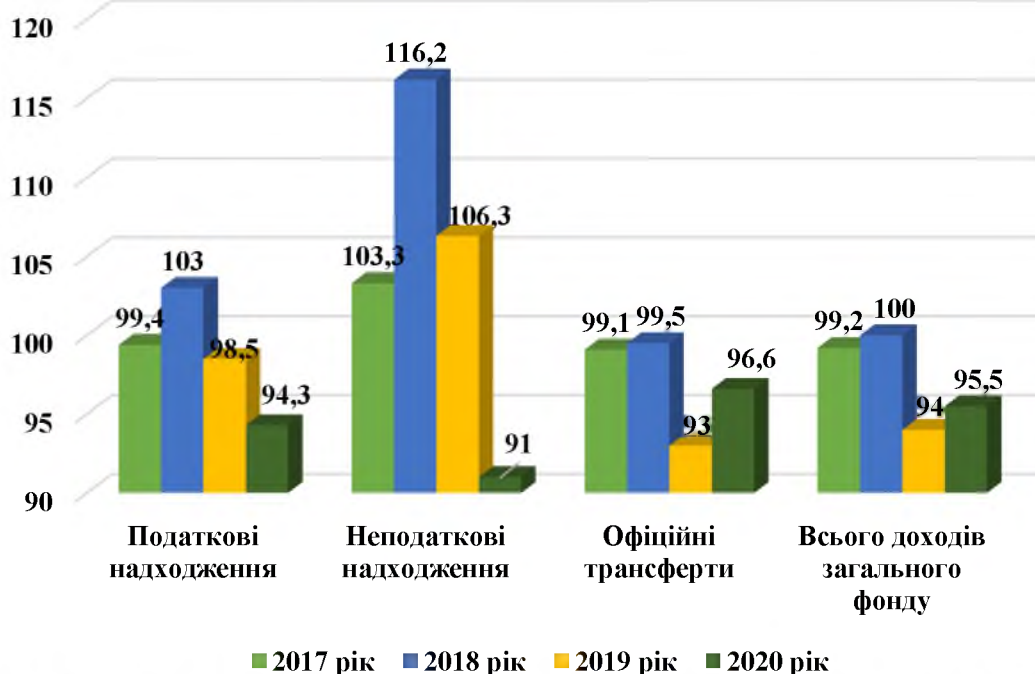

Рис. 2.1. Відсоток виконання доходів загального фонду Чернігівської області за 2017-2020 роки

А також у 2019 році, ми бачимо, що план недовиконано на 6%, через недоотримання офіційних трансфертів на 7% та податкових надходжень на 1,5%. План по неподатковим надходженням у 2019 році перевиконано на 6,3%. У 2020 році план недовиконано на 4,5%, через недовиконання за всіма статтями.

Це вказує на нестабільність регіональної бюджетної політики щодо планування та формування доходів. За підсумками минулого року невиконання планових

показників за власними доходами пов'язане з карантинними заходами, іншими обмеженнями, що були запроваджені з метою запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19 на території України.

За даними звітності проаналізуємо динаміку доходів загального та спеціального фондів Чернігівської області за 2017-2020 рр., що наведено в додатку Б.

З даними додатку Б бачимо, що у 2020 році порівнюючи з 2019 роком доходи зменшились на 44,8 % або на 2 500 595,2 тис. грн., у порівнянні з 2018 роком зменшилися на 4 199 213,2 тис. грн. або на 57,7 %, у порівнянні з 2017

роком зменшилися на 3 198 376 тис. грн. або на 50,9 %. З державного бюджету одержано у 2020 році 1 986 360,2 тис. грн. офіційних міжбюджетних трансфертів, а саме субвенцій і дотацій. Порівняно з 2019 роком загальний обсяг міжбюджетних трансфертів у 2020 році зменшились на 2 580 944,7 тис. грн., що на 56,2 % менше, за рахунок соціальних субвенцій – на 2 254 555,7 тис. грн.

Порівняно з 2018 роком загальний обсяг міжбюджетних трансфертів зменшився на 4 286 455 тис. грн. або на 68,1 %.

Зменшення надходжень в 2019 та 2020 роках до дохідної частини обласного бюджету порівняно з відповідним періодом минулого року спричинено запровадженням Міністерством соціальної політики України механізму надання житлових субсидій і пільг у грошовій формі безпосередньо з державного бюджету населенню на оплату енергоносіїв (субсидій – з лютого 2019 року, пільг – з жовтня 2019 року). У зв'язку з цим, фактичний обсяг виділеної з держбюджету субвенції на надання пільг і житлових субсидій населенню з оплати всіх житлово-комунальних послуг та енергоносіїв у 2019 році зменшився порівняно з 2018 роком на 1 871 358,6 тис. грн. або на 68,1 % [35].

Доходи загального та спеціального фондів обласного бюджету (без міжбюджетних трансфертів) виконані в сумі 1 069 640,3 тис. грн. У порівнянні з 2019 роком вони зросли на 80 349,6 тис. грн. або на 8,1%.

На рис. 2.2 зображено динаміку податкових та неподаткових надходжень до загального фонду Чернігівської області за 2017-2020 роки.

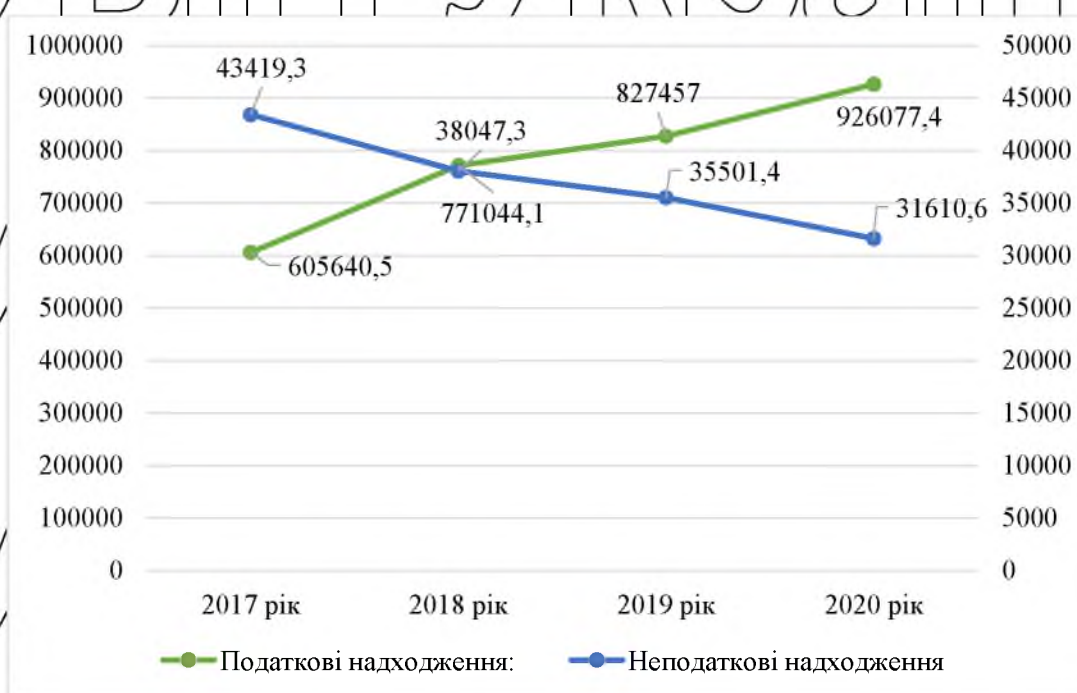

Рис. 2.2. Динаміка податкових та неподаткових надходжень до загального фонду Чернігівської області за 2017-2020 роки

Податкові надходження до загального фонду за аналізований період мають тенденцію до збільшення (рис. 2.2), а саме у 2020 році порівняно з 2017 роком збільшились на 320 437 тис. грн. або на 52,9 %, а до спеціального фонду мають тенденцію до зменшення, зокрема у 2020 році порівняно з 2017 роком зменшились на 2 7737 тис. грн. або на 95,8 %. У порівнянні з 2019 роком обсяг податку на доходи фізичних осіб зріс на 72 942,0 тис. грн. або на 9,7 %, надходження рентної плати за спеціальне використання води менше, ніж отримано у 2019 році, на 985,9 тис. грн. або 7,3 %. У порівнянні з попереднім роком обсяг рентної плати за користування надрами зменшився у 2020 році на 4 204,3 тис. грн. або на 18,5 %, що спричинено зменшенням обсягів видобування нафти, а також зниженням цін реалізації нафти і видобутого природного газу.

Неподаткові надходження до загального фонду мають тенденцію до зменшення (рис. 2.2). У 2020 році порівняно з 2017 роком зменшились на 11 808,7 тис. грн. або на 27,2 %. Також мають тенденцію до зменшення

неподаткові доходи до спеціального фонду, у 2020 році порівняно з 2017 роком зменшились на 75 405, 2 тис. грн. або 49,1 %.

На рис. 2.3 представлена динаміка доходів загального та спеціального фондів Чернігівської області за 2017-2020 роки.

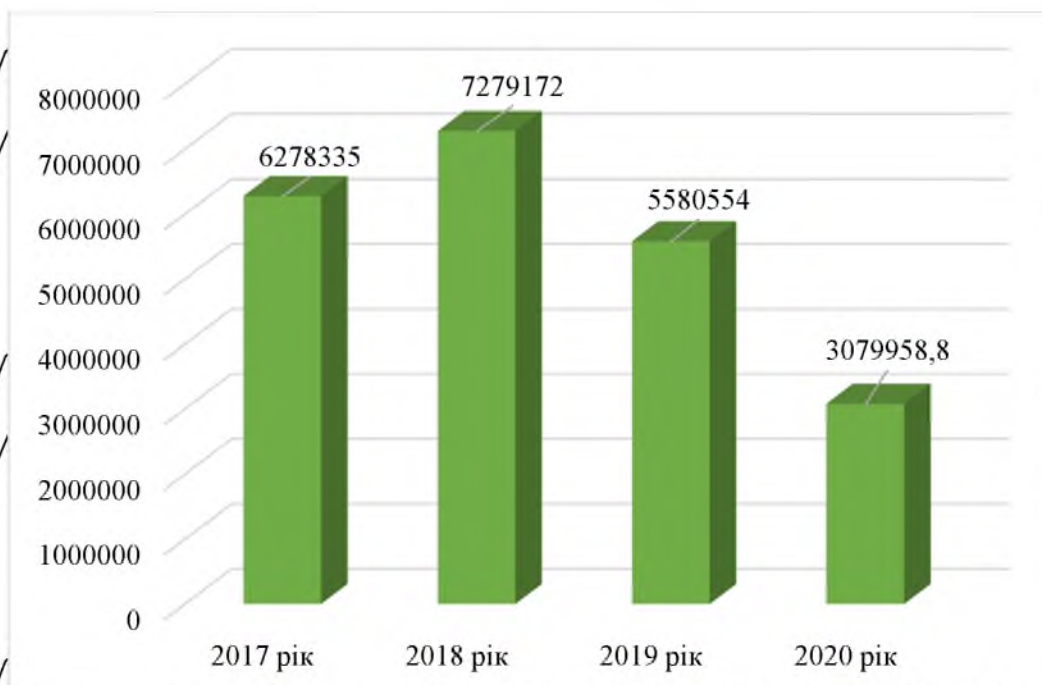

Рис. 2.3. Всього доходів загального та спеціального фондів Чернігівської області за 2017-2020 роки

Отже, з рис. 2.3. бачимо, що доходи загального та спеціального фондів у 2020 році зменшились порівняно з 2017-2020 рр. через зменшення обсягу отриманих власних надходжень бюджетних установ через карантинні заходи, запроваджені у поточному році для запобігання поширенню COVID-19 на території України, а також через переведення з 01.04.2020 лікувальних закладів, що надають вторинну, третинну спеціалізовану медичну допомогу та екстрену медичну допомогу, на фінансування до Національної служби здоров'я України (державний бюджет).

Також можна проаналізувати структуру доходів загального та спеціального фондів бюджету за 2017-2020 роки, що наведена в додатку В.

За даними таблиці В бачимо, що у 2017 році питома вага офіційних трансфертів загального фонду становить 8,74 % та спеціального фонду 25,59 %.

Відповідно питома вага власних доходів загального фонду – 11,26 % та спеціального – 74,41 %. Питома вага податкових надходжень загального фонду становить 93,31 % від власних доходів, відповідно неподаткові надходження склали 6,69 %. Основним бюджетоутворюючими податками є податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості. У 2019 році бачимо тенденцію до збільшення частки власних доходів загального фонду до 17,54 % та зменшення частки власних доходів спеціального фонду до 19,16 %. Відповідно частка офіційних трансфертів загального фонду зменшилась до 82,46 %, а спеціального фонду збільшилась до 80,84 %. Питома вага податкових надходжень загального фонду збільшилась і становить 95,89 % від власних доходів.

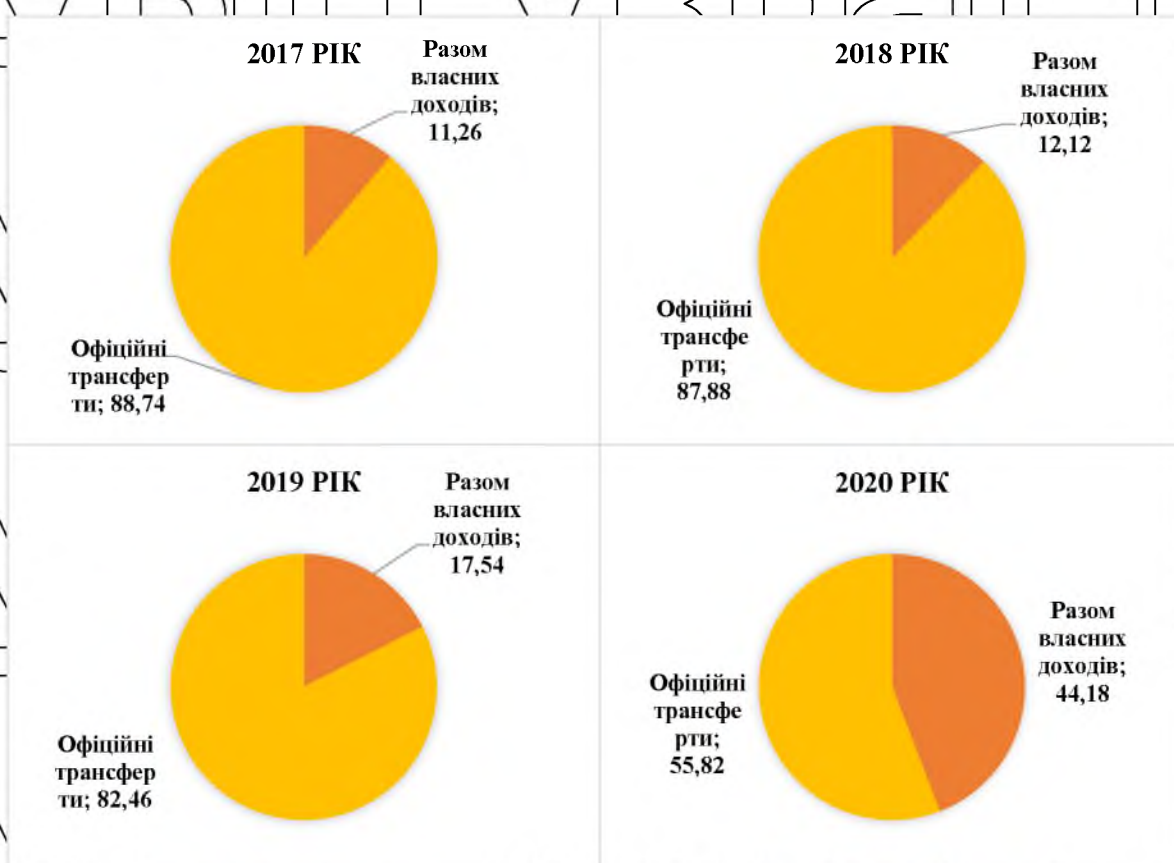

Рис. 2.4. Структура доходів загального фонду обласного бюджету Чернігівської області за 2017-2020 роки

У 2020 році у структурі доходів загального фонду спостерігаємо зменшення частки офіційних трансфертів, що становить 55,82 %, відповідно

частка власних доходів становить 44,18 % (рис. 2.4). Натомість у структурі спеціального фонду частка офіційних доходів зросла та становить 87,73 %, відповідно частка власних доходів – 12,27 %.

За даними додатка В бачимо, що основною статтею власних доходів загального обласного бюджету є податкові надходження у 2020 році їх частка становить 96,7 % та має тенденцію до збільшення (2017 р. – 95,31 %, 2018 р. – 95,30 %, 2019 р. – 95,89 %)

Питома вага основних бюджетоутворюючих податків, а саме податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості, збільшились і становить 95,61 % від податкових надходжень через відсутність доходів від рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у 2019 році. Протягом даного періоду спостерігаємо збільшення частки податкових надходжень та зменшення неподаткових надходжень відповідно.

Наглядно структуру власних доходів загального фонду обласного бюджету Чернігівської області за 2019 рік представлено на рис. 2.4.

Рис. 2.5. Структура власних доходів загального фонду обласного бюджету Чернігівської області за 2019 рік

З даної діаграми 2.5. бачимо, що у 2019 році найбільше питому вагу займає податок та збір на доходи фізичних осіб (86,94 %). Решту займають податок на прибуток підприємств (4,74 %), адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності (3,08 %) та рентна плата за користування надрами (2,63 %) [35].

Наглядно структуру власних доходів загального фонду обласного бюджету Чернігівської області за 2020 рік представлено на рис. 2.4.

Рис. 2.5. Структура власних доходів загального фонду обласного бюджету Чернігівської області за 2020 рік

З даної діаграми 2.6. бачимо, що у 2020 році найбільше питому вагу займає податок та збір на доходи фізичних осіб (85,95 %). Решту займають податок на прибуток підприємств (7,49 %), адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності (2,74 %), рентна плата за користування надрами (1,93 %), рентна плата за спеціальне використання води (1,32 %), доходи від власної та підприємницької діяльності (0,44 %) та інші неподаткові надходження (0,15 %).

Отже, проаналізувавши дохідну частину обласного бюджету Чернігівської області за 2017-2020 рр., можна сказати, що дохідна частина загального бюджету недовиконується з урахуванням плану та зменшується, а спеціального фонду перевиконується у 2017-2019 рр. і також зменшується, що вказує на нестабільність бюджетної політики регіону щодо планування та формування дохідної частини. Як бачимо, недовиконання плану та зменшення обсягів власних надходжень у 2020 році спричинене карантинними заходами, що були запроваджені з метою запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19 на території України.

2.2 Оцінка виконання видаткової частини обласного бюджету

Виконання своїх функцій місцевими органами влади залежить від рівня їх фінансування і ефективності використання коштів. Аналіз виконання, динаміки та структури видатків місцевих бюджетів, а саме частки видатків на виконання кожної функції у їх загальній сумі дозволяє визначити, які функції є пріоритетними на кожному етапі соціально-економічного розвитку країни, чи співпадають вони з проголошеними в бюджетних резолюціях пріоритетами бюджетної політики. Тому проаналізувавши динаміку доходів обласного бюджету доцільно перейти до аналізу динаміки обсягу та структури видатків, які відносяться до загальних інструментів бюджетного механізму соціально-економічного розвитку регіону.

Аналіз виконання видаткової частини проведено на базі даних звіту про виконання обласного бюджету Чернігівської області за 2017-2020 роки (наведено в додатку Г).

Згідно з даними додатку Г, ми бачимо, що план по видаткам обласного бюджету загального фонду було недовиконано у 2017 році на 1,7 %, у 2018 році на 2,2 %, у 2019 році план недовиконано на 8,2 % та у 2020 році на 5,5 %. Загалом по всім статтям спостерігається недовиконання плану окрім культури та мистецтва у 2018 році, сільського лісового господарства, рибного господарства

та мистецтва. План по видаткам обласного бюджету спеціального фонду було перевиконано у 2017 році на 4,5 %, недовиконано у 2018 році на 7,7%, у 2019 році план недовиконано на 4,9 % та у 2020 році на 18,4 %, що є найбільшим показником недовиконання плану.

У 2017 видатки обласного бюджету році за загальним і спеціальним фондами (з урахуванням трансфертів) здійснені згідно з потребою в сумі 6 161,4 млн. грн. Видатки загального фонду бюджету склали 5 619,1 млн. грн., без трансфертів, переданих іншим бюджетам – 1 575,7 млн. грн.

У 2018 видатки обласного бюджету році за загальним і спеціальним фондами (з урахуванням трансфертів) здійснені згідно в сумі 7 222 446,0 тис. грн. (97,2% до річного плану). Видатки загального фонду бюджету склали 6 487 171,0 тис. грн., без трансфертів, переданих іншим бюджетам – 1 863 479,0 тис. грн.

У 2019 видатки обласного бюджету році за загальним і спеціальним фондами (з урахуванням трансфертів) здійснені згідно з потребою в сумі 5 650 675,7 тис. грн. (92,3% до річного плану). Видатки загального фонду бюджету склали 4 809 890,0 тис. грн., без трансфертів, переданих іншим бюджетам – 2 143 626,5 тис. грн.

Видатки обласного бюджету за 2020 рік за загальним і спеціальним фондами (з урахуванням трансфертів) здійснені згідно з потребами в сумі 3 070 006,3 тис. грн. (89,6% до річного плану). Видатки загального фонду обласного бюджету здійснені в сумі 1 998 923,7 тис. грн., без урахування трансфертів, переданих іншим бюджетам – 1 570 496,7 тис. грн.

На рис. 2.7. наглядно представлено відсоток виконання видатків загального фонду обласного бюджету Чернігівської області за 2017-2020 роки.

З даної діаграми (рис. 2.7.) бачимо, що план видатків загального фонду обласного бюджету невиконується в повній мірі, окрім культури і мистецтва у 2018 році. Значне недовиконання плану спостерігаємо у 2020 році за всіма статтями.

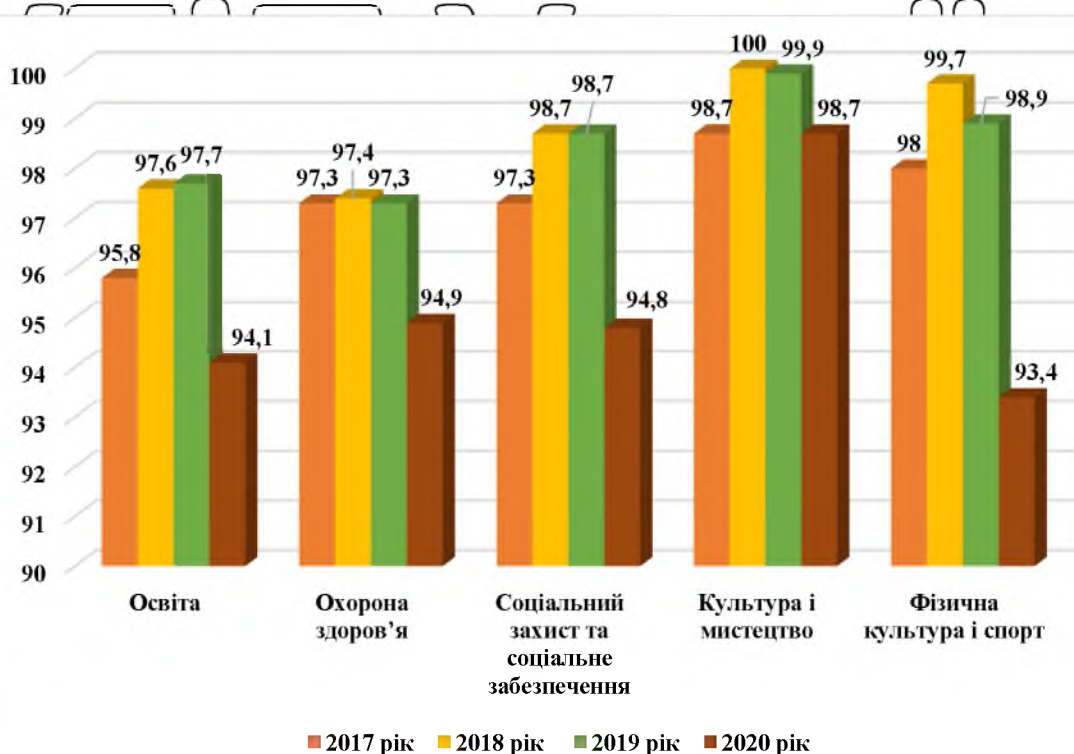

Рис. 2.7. Відсоток виконання видатків загального фонду обласного бюджету Чернігівської області за 2017-2020 роки

За даними звітності проаналізуємо динаміку видатків загального та спеціального фондів Чернігівської області за 2017-2020 рр., що наведено в додатку Д.

За даними додатку Д, бачимо що видатки загального фонду на державне управління, освіту, фізичну культуру та спорт, економічну діяльність мають тенденцію до збільшення протягом аналізованого періоду. У 2020 році значну тенденцію до зменшення мають видатки загального фонду на охорону здоров'я порівнюючи з попередніми роками. Також спостерігаємо зменшення видатків загального фонду у 2020 році на соціальний захист та соціальне забезпечення, культуру і мистецтво, будівництво, засоби масової інформації. Також зменшилися трансферти з державного бюджету, передані іншим бюджетам. Всього видатки загального фонду зменшилися у 2020 році на 2 810 966 тис. грн. у порівнянні з 2019 роком, на 4 488 247 тис. грн. – з 2018 роком, на 3 620 189 тис. грн. – з 2017 роком.

На рис. 2.8 наглядно представлено динаміку витрат загального фонду обласного бюджету Чернігівської області за 2017-2020 роки.

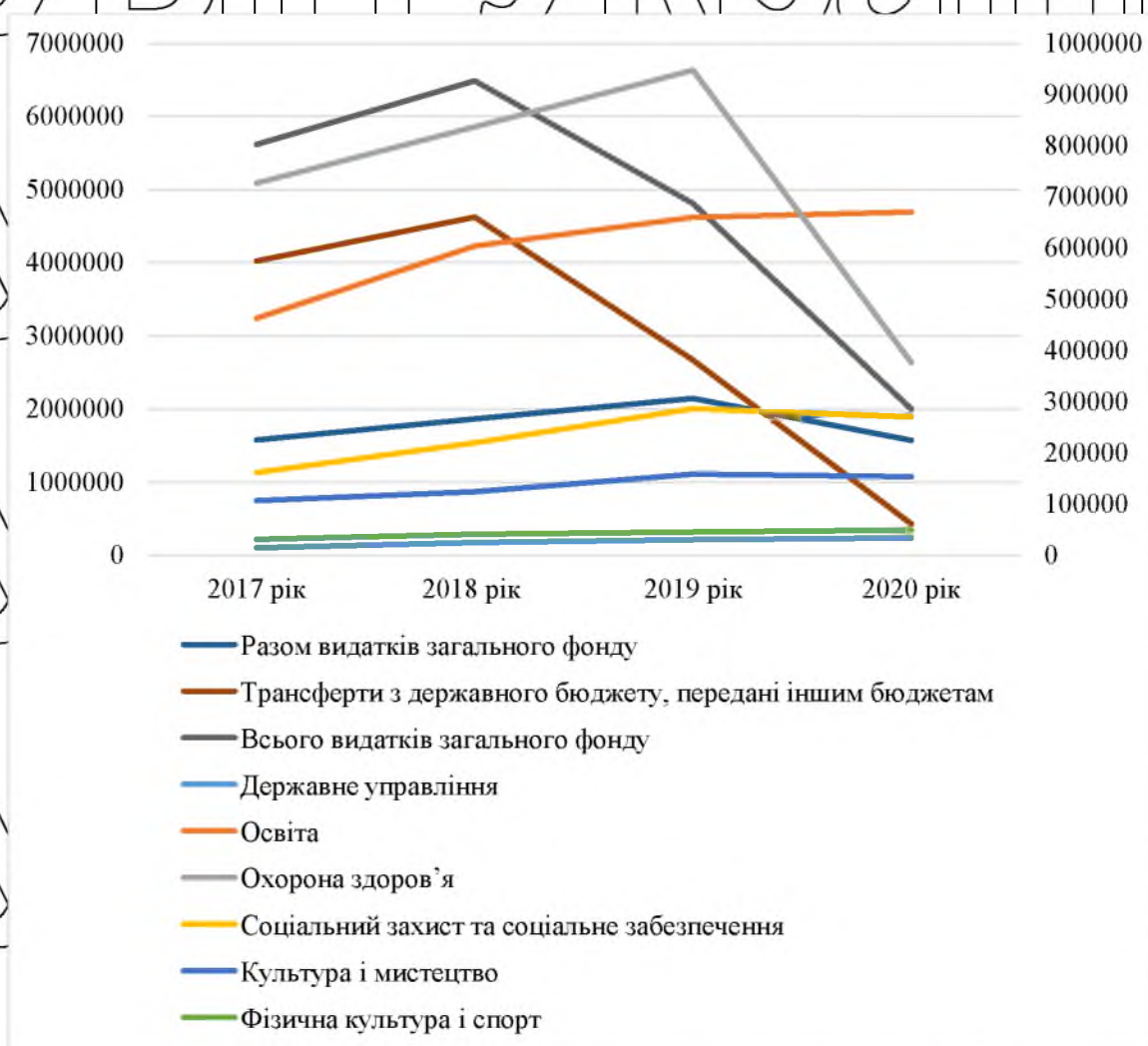

Рис. 2.8. Динаміка витрат загального фонду обласного бюджету Чернігівської області за 2017-2020 роки

З рис. 2.8. наглядно бачимо тенденцію до зменшення всього витрат загального фонду разом з трансфертами. Ця тенденція пояснюється переважно тим, що у 2020 році, на відміну від попередніх років, надання державних субсидій і соціальних допомог населенню проводилось безпосередньо з державного бюджету Міністерством соціальної політики України.

Витатки обласного бюджету у 2019 році за рахунок відповідних субвенцій з державного бюджету на здійснення заходів з виконання державних програм соціального захисту населення (з урахуванням трансфертів, переданих іншим

бюджетам) становили 2 254 555,7 тис. грн., у 2020 році їх не було взагалі. Також з 01.04.2020 лікувальні заклади, що надають вторинну спеціалізовану медичну допомогу і екстрену медичну допомогу переведено на фінансування до

Національної служби здоров'я України, видатки обласного бюджету за 2020 рік у порівнянні з 2019 роком на охорону здоров'я зменшились на 535 079,3 тис. грн.

або у 2,1 рази. Разом з тим, у 2020 році обласному бюджету було затверджено субвенцію з державного бюджету в сумі 101 153,4 тис. грн. на здійснення підтримки окремих закладів та заходів у системі охорони здоров'я, яка використана за цільовим призначенням медичними закладами області [35].

За даними додатку Д, видатки спеціального фонду мають тенденцію до збільшення, а саме у 2020 році збільшуються видатки на освіту, охорону здоров'я, економічну діяльність, а також збільшуються трансферти, передані іншим бюджетам.

Також проаналізуємо структуру видатків загального фонду обласного бюджету Чернівецької області за 2017-2020 роки, що наведено в додатку Е.

За даними додатку Е, бачимо, що у галузевій структурі видатків загального фонду в 2017 році на освіту припадає 29,47 % усіх видатків, охорону здоров'я – 46,27 %, соціальний захист та соціальне забезпечення – 10,27 %, культуру – 6,78 %, інші галузі – 7,21 %. За економічною класифікацією питома вага бюджетних витрат на оплату праці склала 70,31 %, оплату комунальних послуг і енергоносіїв – 7,82 %, всього на захищені статті – 91,24 %, інші видатки – 8,86 %.

У галузевій структурі видатків загального фонду в 2018 році на освіту припадає 32,40 % усіх видатків, охорону здоров'я – 44,90 %, соціальний захист та соціальне забезпечення – 11,76 %, культуру – 6,64 %, інші галузі – 4,30 %. За економічною класифікацією бюджету (з урахуванням одержувачів бюджетних коштів) питома вага видатків на оплату праці склала 69,45 %, оплату комунальних послуг і енергоносіїв – 9,67 %, медикаменти і харчування – 9,34 %, всього на захищені статті – 91,18 %, інші видатки – 8,82 %.

У галузевій структурі видатків загального фонду обласного бюджету за 2019 рік на освіту припадає 30,80 % усіх видатків, охорону здоров'я – 44,20 %,

соціального захисту та соціального забезпечення – 13,35 %, культуру – 7,38 %, фізкультуру і спорт – 2,11 %, інші галузі – 2,11 %. За економічною класифікацією бюджету питома вага витратків на оплату праці склала 68,09 %, оплату комунальних послуг і енергоносіїв – 7,45 %, медикаменти і харчування – 9,83 %, всього на захищені статті – 91,55 %, інші витатки – 8,55% [35].

На рис. 2.9. наглядно представлено структуру витратків загального фонду обласного бюджету Чернігівської області за 2017-2020 роки.

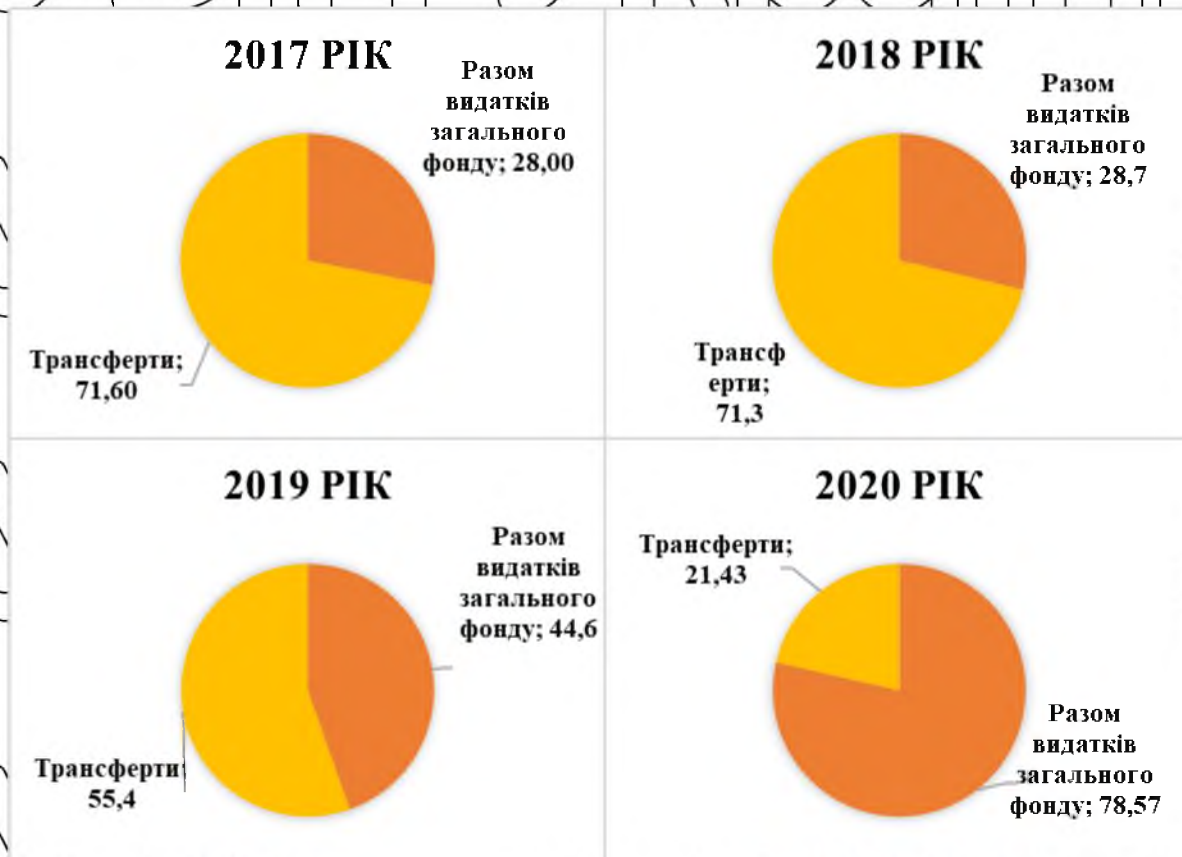

Рис. 2.9. Структура витратків загального фонду обласного бюджету Чернігівської області за 2017-2020 роки

З рис. 2.9. бачимо що, питома вага разом витратків загального фонду у 2020 році збільшилась до 78,57 %.

На рис. 2.10. наглядно представлено структуру витратків загального фонду обласного бюджету Чернігівської області за 2020 роки.

Рис. 2.10. Структура видатків загального фонду обласного бюджету

Чернігівської області за 2020 рік

З рис. 2.10. бачимо, що галузевій структурі видатків загального фонду обласного бюджету у 2020 році (без трансфертів, переданих іншим бюджетам) на освіту припадає 42,69 % усіх видатків, на охорону здоров'я – 23,94 %, на соціальний захист та соціальне забезпечення – 17,20 %, на культуру – 9,77 %, на фізкультуру і спорт – 3,12 %, на інші галузі – 3,22 %. За економічною класифікацією бюджету (з урахуванням одержувачів бюджетних коштів) питома вага видатків загального фонду на оплату праці з нарахуваннями на заробітну плату склала 74,94 %, оплату комунальних послуг і енергоносіїв – 7,10 %, медикаменти і харчування – 5,55 %, всього на захищені статті – 91,65 %, інші видатки – 8,45 %.

Напрямо структуру видатків загального фонду обласного бюджету Чернігівської області за 2017-2020 рр. (без трансфертів, наданих іншим бюджетам) представлено на рис. 2.11..

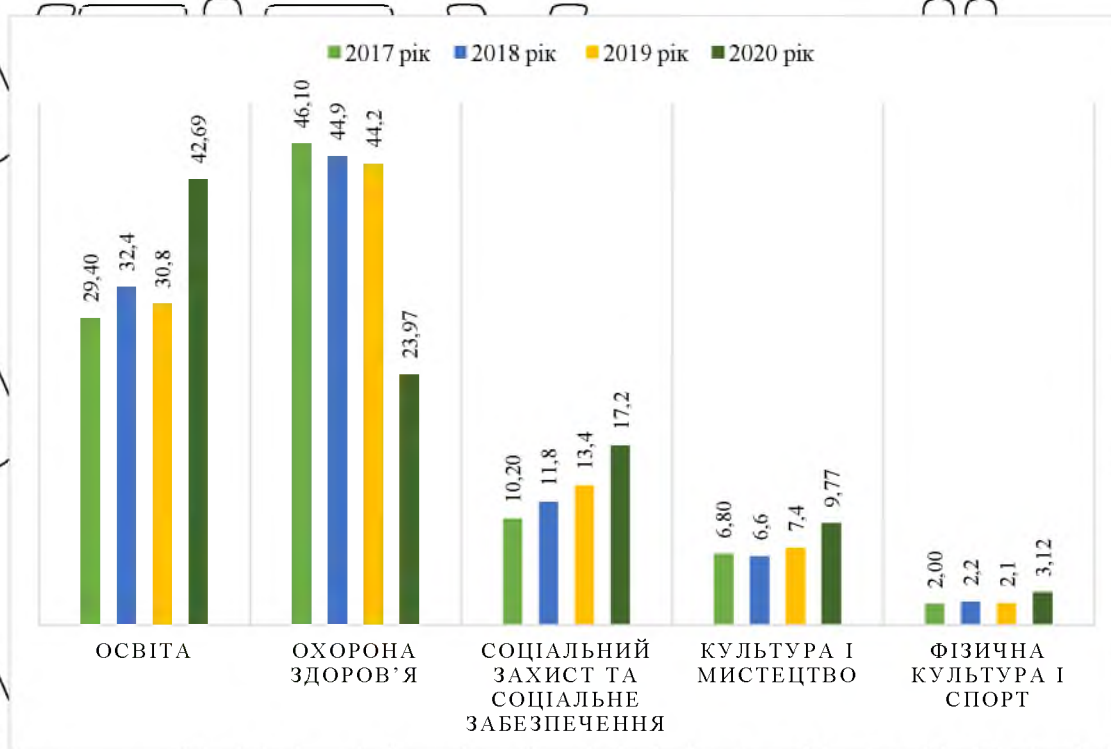

Рис. 2.11. Структура видатків загального фонду обласного бюджету

Чернігівської області за 2017-2020 рр. (без трансфертів, наданих іншим бюджетам)

З даної діаграми 2.11. бачимо, що в структурі відбувається збільшення частки видатків на освіту, соціальний захист та соціальне забезпечення, культуру і мистецтво, фізичну культуру і спорт, відповідно зменшення частки видатків на охорони здоров'я. Як зазначалось раніше це пов'язано з переведенням з 01.04.2020 медичних закладів вторинного і третинного рівнів надання медичної допомоги на фінансування Національною службою здоров'я України (державний бюджет) за програмою медичних гарантій [35].

Отже, проаналізувавши видаткову частину обласного бюджету Чернігівської області за 2017-2020 роки, можна зробити висновок, що видаткова частина недовикснана та зменшилась порівняно з 2017 роком.

Пріоритетними напрямками видатків обласного бюджету є видатки на освіту, охорону здоров'я і соціальний захист та соціальне забезпечення, що вказує на соціальну спрямованість, з одного боку, а з іншого про обмеження фінансових ресурсів на регіональному рівні.

2.3 Моніторинг впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток Чернігівської області

Соціальний і економічний розвиток Чернігівської області у 2018-2020 роки характеризувався наступними тенденціями.

Одним із основних показників, який характеризує соціально-економічне середовище в державі є чисельність постійного населення.

Чернігівська область за своєю територією (31,9 тис. км²) знаходиться на третьому місці серед всіх областей України, але за чисельністю населення – на 22-му. Проаналізуємо демографічну ситуацію в області за 2018-2020 роки (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Чисельність наявного населення Чернігівської області станом на 1 січня 2019-2021 років, тис. осіб

	2019	2020	2021	Абсолютне відхилення (+/-)		Відносне відхилення (%)	
				2021 до 2019	2021 до 2020	2021 до 2019	2021 до 2020
Чисельність наявного населення	1005,8	991,3	976,7	-29,1	-14,6	-2,9	-1,5

Джерело: складено на основі даних Департаменту фінансів Чернігівської обласної державної адміністрації

Отже за даними таблиці 2.1 можемо сказати, що в демографічній сфері ситуація залишається складною. Станом на 1 січня 2019 року чисельність наявного населення в Чернігівській області становила 1005,8 тис. осіб, що становить 2,4 % населення України, на 1 січня 2020 року – 991,3 тис. осіб, на 1 січня 2021 року – 976,1 тис. осіб. Порівнюючи 2021 з 2019 роком чисельність населення скоротилась на 29,1 тис. осіб або 2,9 %, 2021 з 2020 – на 14,6 тис. осіб або 1,5 %. Негативні тенденції домінують у віковій структурі населення Чернігівщини, які зумовили один з найвищих в Україні рівень демографічної старості жителів області. Зменшення чисельності населення відбулося внаслідок

природного скорочення. Динаміка його зміни за період 2018-2020 рр. свідчить про проблеми у соціально-економічній сфері.

На функціонування ринку праці області у 2020 році негативно вплинуло введення карантину з метою запобігання поширення COVID-19 на території України (табл. 2.2).

Ринок праці Чернігівської області за 2018-2020 роки

Таблиця 2.2

Показники	Одиниця виміру	2018 рік	2019 рік	2020 рік	Абсолютне відхилення (+/-)	
					2020 до 2018	2020 до 2019
Робоча сила у віці 15-70 років	тис. осіб	480,7	485,1	478,2	-2,5	-6,9
Зайняте населення у віці 15-70 років	тис. осіб	429,7	435,8	431,2	1,5	-4,6
Рівень безробіття населення у віці 15-70 років	%	10,6	10,2	11,5	0,9	1,3
Середньооблікова кількість штатних працівників	тис. осіб	184,4	176,5	175,6	-8,8	-0,9
Середньомісячна заробітна плата одного штатного працівника	грн	6995	8206	9150	2155,0	944,0
Темп зростання середньомісячної номінальної заробітної плати штатних працівників	%	124,1	117,3	111,5	-12,6	-5,8
Фонд оплати праці працівників, зайнятих економічною діяльністю	млн грн	15885,5	17837,4	19669,9	3784,4	1832,5

Джерело: складено на основі даних Департаменту фінансів Чернігівської обласної державної адміністрації

У 2019 році ситуація на ринку праці покращилась. Робоча сила у віці 15-70 років становила 485,1 тис. осіб. Чисельність зайнятого населення у віці 15-70 років збільшилась та становила 435,8 тис. осіб, а рівень безробіття зменшився (10,2 %). При цьому зменшилась середньооблікова кількість штатних працівників до 176,5 тис. осіб. Середньомісячна заробітна плата одного штатного працівника у 2019 році порівняно з 2018 роком збільшилась та становила 8206 грн. Фонд оплати праці працівників, зайнятих економічною діяльністю має

тенденцію до збільшення (2018 рік – 15885,5 млн грн, 2019 рік – 17837,4 млн грн, 2020 рік – 19669,9 млн грн).

Наглядно ситуацію на ринку праці Чернігівської області за 2018-2020 роки показано на рис. 2.12..

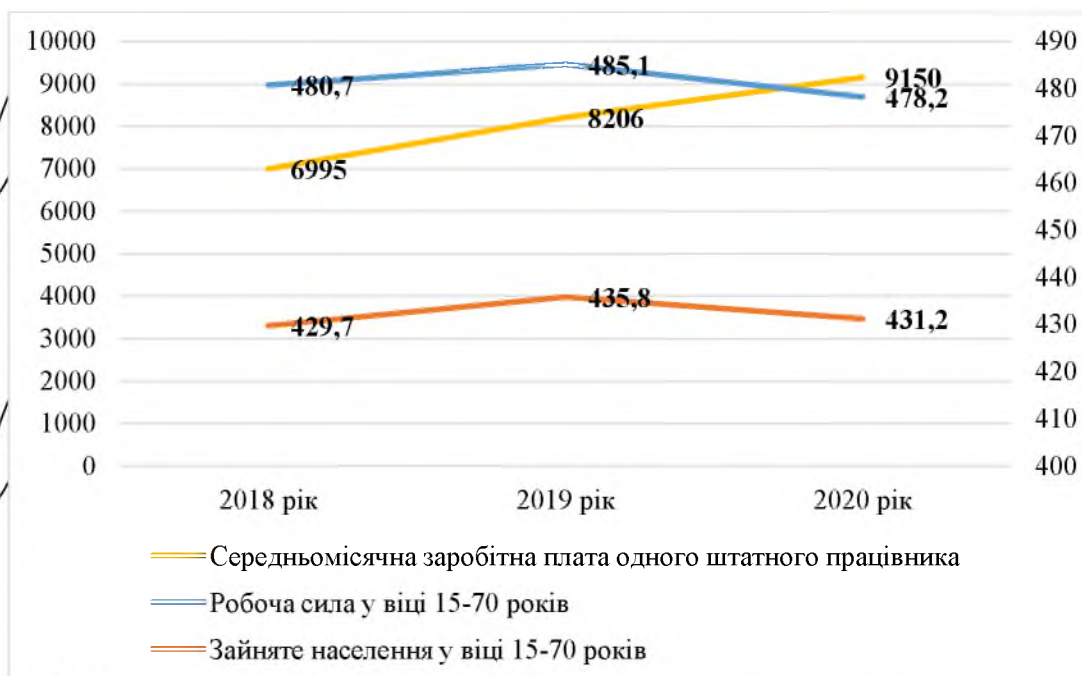

Рис. 2.12. Ринок праці Чернігівської області за 2018-2020 роки

За даними рис. 2.12. спостерігаємо зменшення робочої сили у віці 15-70 років у 2020 році порівняно з 2019 роком зменшилась на 6,9 тис. осіб і становила 478,2 тис. осіб, з них 431,2 працездатного віку. Також зменшилась кількість зайнятого населення у віці 15-70 років на 4,6 тис. осіб. Рівень безробіття у 2020 році порівняно з 2019 збільшився на 1,3 % та становив 11,5 %, що більше природного рівня безробіття. Середньомісячна заробітна плата штатних працівників у 2020 році становила 9150 грн і зросла проти 2019 року на 944 грн.

Проаналізуємо соціальну сферу Чернігівської області за 2018-2020 роки (табл. 2.3).

Щодо охорони здоров'я в області реорганізовано всі медичні заклади для надання третинного, вторинного та первинного рівня медичної допомоги. Всі медичні заклади заключили договори із Національною службою здоров'я України. Станом на 2020 рік ліжковий фонд становить 7888 ліжок.

Соціальна сфера Чернігівської області за 2018-2020 роки Таблиця 2.3

Показники	Одиниця виміру	2018 рік	2019 рік	2020 рік	Абсолютне відхилення (+/-)	
					2020 до 2018	2020 до 2019
Охорона здоров'я						
Середня забезпеченість населення: лікарняними ліжками у розрахунку на 10 тис. жителів (стаціонар)	ліжок	89,8	88,0	82,1	-7,7	-5,9
лікарями усіх спеціальностей на 10 тис. населення на кінець року	осіб	34,62	34,8	34,0	-0,62	-0,8
Частка населення, що отримує медичну допомогу у сімейних лікарів	%	71,5	72,2	72,2	0,7	0
Освіта						
Кількість закладів дошкільної освіти	одиниць	444	444	445	1	1
Кількість закладів загальної середньої освіти	одиниць	496	476	463	-33	-13
- у них учнів	тис. осіб	94,1	95,4	97,1	3	1,7
Кількість закладів професійно-технічної освіти	одиниць	15	15	14	-1	-1
- у них учнів	осіб	4360	4266	4400	40	134
Кількість закладів вищої освіти	одиниць	23	23	24	1	1
- у них студентів	осіб	22000	21978	21000	-1000	-978
Соціальний захист						
Кількість сімей, які отримують державні соціальні допомоги	одиниць	58649	57422	55233	-3416	-2189
Кількість сімей, які користуються субсидією по оплаті за житлово-комунальні послуги	одиниць	176352	159331	154522	-21830	-4809
Кількість дитячих будинків сімейного типу:	одиниць	28	27	31	3	4
- у них дітей	осіб	183	181	210	27	29
Фізична культура і спорт						
Кількість дитячо-юнацьких спортивних шкіл	Одиниць	46	48	46	0	-2
- у них учнів	осіб	14793	14579	14612	181	33
Кількість підготовлених майстрів спорту України	осіб	217	490	300	83	-190
Культура						
Кількість клубних закладів різних форм підпорядкування	одиниць	748	748	748	0	0
Кількість бібліотечних закладів різних форм підпорядкування	одиниць	706	698	690	-16	-8
Кількість театрів	одиниць	4	4	5	1	1
Кількість музеїв	одиниць	37	37	37	0	0

Джерело: складено на основі даних Департаменту фінансів Чернігівської обласної державної адміністрації

Незважаючи на щорічне скорочення, як видно з таблиці 2.3, ліжкового фонду, показник забезпеченості на 10 тис. населення є найбільшим серед всіх областей України та становить 82,1, що перевищує показник по Україні (65,0).

На фінансове забезпечення лікувально-профілактичних закладів Чернігівської області спрямовано 1 847,8 млн. грн. (з них кошти місцевого бюджету – 751,4 млн грн, кошти Національної служби здоров'я України – 1 096,4 млн. грн.). Видатки на одного мешканця становлять 1 882,1 грн.

Щодо освіти в області функціонують 445 дошкільних закладів освіти, 463 заклади загальної середньої освіти, 14 закладів професійно-технічної освіти та 23 заклади вищої освіти. Як бачимо кількість закладів загальної середньої освіти зменшується, а кількість учнів в них навпаки збільшується.

Станом на 2020 рік кількість сімей які отримують державні соціальні допомоги становить 55233, що на 3416 сімей менше ніж у 2018 році. Кількість сімей, які користуються субсидією по оплаті за житлово-комунальні послуги становить 154522, що значно менше порівняно з 2018 роком (176352). Право на пільги за соціальною ознакою мають 268,0 тис. осіб, що становить майже третину від загальної чисельності жителів області 7109 багатодітних сімей проживає в області, в них виховується 23871 дитина. В області нараховується 1995 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Станом на 01.11.2020 сімейними формами виховання в області охоплено 93,0% дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування.

Щодо фізичної культури, то в області наявні 27 стадіонів, 405 спортивних закладів, 9 басейнів, 1273 спортивних майданчиків, 46 дитячо-юнацьких спортивних шкіл та 14612 учнів в них. В області розвивається 83 види спорту та працюють 2016 штатних спортивних працівників. Загалом займаються всіма видами спорту 26,9 тис. чол. у спортивних секціях і клубах.

Мережа закладів культури в області складає 748 клубів, 690 бібліотек, 5 театральних-видовищних підприємств, 37 музейних закладів. За 2020 рік виконано робіт з капітального та поточного ремонтів закладів культури, придбано обладнання на суму 5,7 млн грн. З метою популяризації туристичного

потенціалу області та збільшення туристичного потоку проведено 5 турів. Туристичний збір до місцевих бюджетів за 9 місяців 2020 року склав 909,8 тис. грн.

Проаналізуємо фінансово-економічний сектор області за 2018-2020 роки.

Промисловий комплекс Чернігівської області формують приблизно 250 середніх і великих промислових підприємств, працюють на яких майже 40 тис. осіб.

Таблиця 2.4

Промисловість Чернігівської області за 2018-2020 роки

Показники	Одиниця виміру	2018 рік	2019 рік	2020 рік	Абсолютне відхилення (+/-)	
					2020 до 2018	2020 до 2019
Обсяг реалізованої промислової продукції (у діючих цінах)	млн грн	35997,1	34283,4	35654,4	-343	1 371
Індекс промислового виробництва:	%	99,2	89,9	93,4	-6	4
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	%	103,2	102,6	100,1	-3	-3
Переробна промисловість	%	97,5	86,4	90,5	-7	4
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	%	103,3	92,9	98,0	-5	5

Джерело: складено на основі даних Департаменту фінансів Чернігівської обласної державної адміністрації

За 2020 рік індекс промислового виробництва в області становить 93,4 %, що менше ніж 2018 році на 6 %, та більше ніж у 2019 на 4 %. Спостерігається скорочення обсягів виробництва добувної промисловості і розроблення кар'єрів (-3 %). Разом з тим спостерігається збільшення індексу промислового виробництва на підприємствах переробної промисловості (+4 %) та підприємствах постачання електроенергії, газу, пари, та кондиційного повітря (+5 %). На роботу промислового комплексу негативно вплинули ряд зовнішніх та внутрішніх факторів, зокрема, ускладнення зовнішньоекономічних відносин з країнами-партнерами через світову пандемію, згорання інвестиційних планів підприємств, поглиблення неплатоспроможності реального сектора економіки.

відсутність державних замовлень на виготовлення машин та спеціального обладнання для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій і техногенних катастроф.

В аграрному комплексі в Чернігівській області за 2020 рік функціонують 2030 сільськогосподарських підприємств різних форм господарювання та власності, що більше ніж у 2019 році на 752 підприємства, у тому числі 1057 фермерських господарств, що більше ніж у 2019 році на 413 господарств, 142,4 тис. особистих селянських господарств.

Для ефективного функціонування бюджетного механізму соціально-економічного розвитку регіону важливе значення мають капітальні видатки.

Пріоритетним напрямком діяльності залишається залучення інвестицій, оскільки для розвитку регіону та позитивних перетворень необхідні відповідні фінансові ресурси. За підсумками 2019 року було освоєно 8 740,5 млн. грн., що на 2,0 % більше, ніж за 2018 рік (таблиця 2.5).

Таблиця 2.5
Капітальні інвестиції Чернігівської області за 2018-2020 роки, млн грн

Показники	2018 рік	2019 рік	2020 рік
Загальний обсяг капітальних інвестицій за рахунок усіх джерел фінансування	8971,3	8740,5	6500,0
у порівняних цінах у % до попереднього року	117,7	102,0	67,6
Обсяг капітальних інвестицій на 1 особу, грн.	8932,2	8828,9	6602,3
Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності:			
сільське, лісове та рибне господарство	3994,5	4256,5	3100,0
промисловість	2113,9	1129,2	1400,0
будівництво	633,3	725,8	660,0
транспорт, складське господарство, пошта та кур'єрська діяльність	233,4	278,6	160,0
освіта	48,1	50,5	30,0
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	261,1	235,1	150,0
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	11,8	27,2	20,0
інші галузі	1675,2	2037,6	980,0

Джерело: складено на основі даних Департаменту фінансів Чернігівської обласної державної адміністрації

За даними таблиці 2.5 найбільше інвестицій освоєно у сільському, лісовому та рибному господарстві – 3100,0 грн (45,8 %) та промисловості

1400,0 млн грн (22,3 %), у будівництві 660 млн грн (9,2 %). Станом на 30.06.2020 обсяг прямих інвестицій в економіці області зменшився до 450,3 млн дол. США. Інвестиції спрямовуються у вже розвинені сфери економічної діяльності. У промисловість вкладено 92,3 %, у т. ч. переробну – 86,1 %; у сільське, лісове та рибне господарство – 4,9 %.

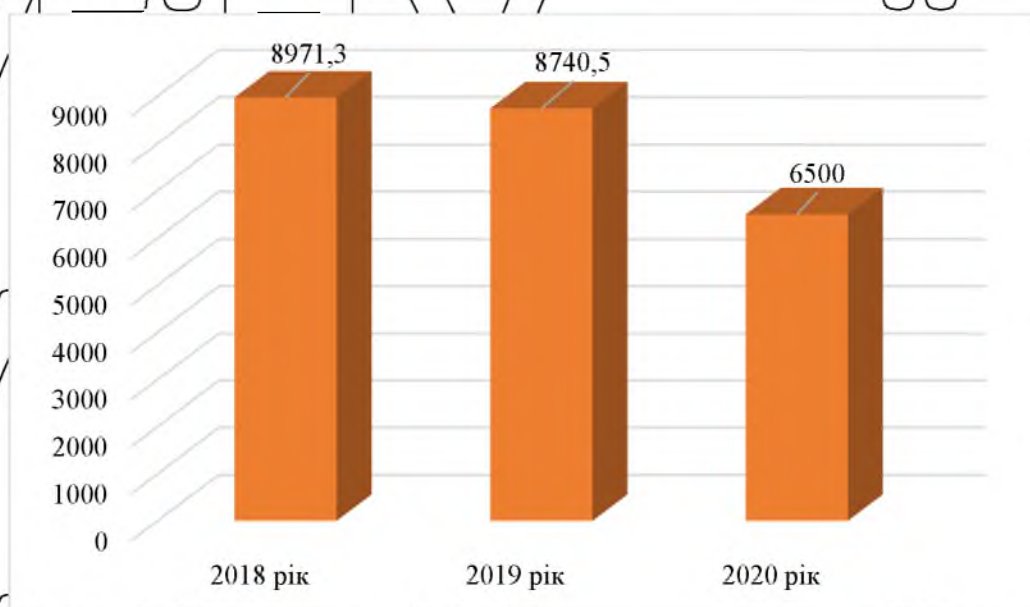

Рис. 2.13. Загальний обсяг капітальних інвестицій за рахунок усіх джерел фінансування Чернігівської області за 2018-2020 роки, млн. грн.

Через коронавірусну пандемію та карантинні обмеження, знижується інвестиційна активність, а реалізація інвестиційних проектів затягується в часі. Це зумовило зменшення обсягу капітальних інвестицій у 2020 році на 32,7 % до відповідного періоду 2019 року (рис. 2.13.). Цю вагу освоєних капітальних інвестицій області (3637,6 млн грн) у загальному обсязі по Україні складає 1,36%.

Оборот роздрібною торгівлі за 2020 рік до 2019 року збільшився на 22,4 % та становив 18,0 млрд гривень. Область посіла 3-4 місце серед регіонів України за темпами зростання обороту роздрібною торгівлі. У розрахунку на одну особу реалізовано товарів на суму 18,2 тис. грн. Індекс споживчих цін в області у жовтні 2020 року до грудня 2019 року становив 103,0 %, у т.ч. на продукти харчування і безалкогольні напої – 101,2%, на продукти харчування – 101,1%.

У області в 2020 році на будівництво, ремонт, реконструкції об'єктів соціальної інфраструктури і проектів регіонального розвитку передоачаються кошти з держбюджету в сумі понад 1,3 млрд гривень. У 2020 році в області в

рамках програми «Велике будівництво» реалізовано 15 проектів будівництва, капітального ремонту та реконструкції шкіл, садочків і спортивних об'єктів, 9 приймальних відділень, 15 опорних закладів охорони здоров'я області, 64 проекти з проведення ремонтів на автомобільних дорогах загального користування місцевого значення, вулиць та доріг комунальної власності у населених пунктах. Зазначені проекти фінансуються з місцевого та державного бюджетів.

Отже, проаналізувавши соціально-економічну сферу Чернігівської області за 2018-2020 роки варто звернути увагу на невирішені проблемні питання, серед яких:

- складна демографічна ситуація в області;
- невідповідність на ринку праці попиту на робочу силу і її пропозиції в професійно-кваліфікаційному і територіальному розрізах;
- зниження економічної активності через ведення карантинних заходів;
- значна залежність підприємств від зовнішнього ринку збуту, що робить їх дуже вразливим від коливань цін та суттєва сировинна спрямованість регіонального експорту;
- недостатній механізм стимулювання до інвестування потенційних інвесторів та суб'єктів господарювання;
- повільне впровадження системи роздільного збирання компонентів твердих побутових відходів для зменшення обсягів їх захоронення;
- недосконале транспортне сполучення з туристичними центрами області та транспортна ізоляваність Чернігова (у першу чергу, залізничного транспорту) від інших обласних центрів України;
- незадовільний технічний стан та руйнування багатьох історичних споруд.

Як бачимо, бюджетна політика має значний вплив на соціально-економічний розвиток регіону.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

3.1 Пріоритети бюджетної політики регіонального розвитку

Після світової фінансово-економічної кризи соціально-економічна ситуація в регіонах змінилася, а зовнішні та внутрішні чинники все більше впливають на регіональний розвиток, це призводить до необхідності оновлення стратегії регіонального розвитку як основоположних документів, що визначають перспективи розвитку регіонів України. Важливою складовою регіональної стратегії є пріоритети розвитку, що визначають на середньострокову перспективу напрямки розвитку соціально-економічної сфери регіону: «Стратегія регіонального розвитку повинна відповідати положенням Державної стратегії регіонального розвитку України і визначати основні проблеми та тенденції соціально-економічного розвитку; пріоритети розвитку та стратегічні цілі регіону на відповідний період» [19]. Аналіз стратегії соціально-економічного розвитку регіону [24] дозволяє виявити певні проблеми у процесі формулюванні стратегічних пріоритетів, які перешкоджають реалізації цілей регіонального розвитку.

Основними проблемами у формулюванні пріоритетів чинних регіональних стратегій є:

1. Відсутність єдиного методу визначення пріоритетів у всіх стратегіях регіонального розвитку, що звужує поняття «пріоритет» і невідповідність його стратегічному рівню регіонального розвитку. Переважно це пов'язано з тим, що місцеві органи виконавчої влади орієнтувалися на короткострокові цілі регіонального розвитку, а отже, не враховували довгострокові цілі розвитку.

2. Відсутність методики визначення регіонального пріоритету та його словесного вираження. Відсутність методики визначення пріоритету – тобто

процесу, за яким визначається пріоритет, призводить до того, що «пріоритет» не є важливим для розвитку території та не створює довгострокових стимулів для розвитку регіонів. Зокрема, формулювання такого пріоритету, як

«агропромисловий комплекс та сільське господарство» (в первинних стратегіях)

не дає відповіді на питання, як і з якою метою буде розвиватися сільське господарство, натомість змінення цього пріоритету на «створення кластерів в агропромисловому комплексі в результаті розвитку високотехнологічного агропромислового виробництва» відразу звертає увагу на механізм, за яким буде

розвиватися АПК.

3. Пріоритети регіонального розвитку не узгоджуються з пріоритетами, що визначені в Державній стратегії регіонального розвитку (що діє на момент прийняття стратегій). Важливо узгоджувати пріоритети розвитку регіону з

пріоритетами розвитку, визначеними в чинній Державній стратегії, оскільки

необхідно сформувати єдине поле дії місцевих та центральних органів

виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в сфері регіональної політики.

4. У контексті активізації транскордонного і міжрегіонального співробітництва існує недостатній зв'язок регіональних пріоритетів з

пріоритетами розвитку сусідніх регіонів. Економіка регіону має тісні зв'язки з

економіками інших регіонів, особливо сусідніх. Відповідним чином, пріоритети регіонального розвитку сусідніх регіонів мають бути взаємопов'язаними.

5. Інтереси бізнесу та громадян не враховуються при розробці стратегій

через обмеженість переліку суб'єктів розробки регіональних стратегій. Фахівці,

які приєднувались до розробки первинних регіональних стратегій, як правило,

були обмежені однією науково-дослідною установою (один колектив науковців)

та місцевим виконавчим органом влади, відповідальним за розробку стратегій.

Таким чином, була зменшена можливість відображення в стратегіях інтересів

представників науково-аналітичних установ, центральних органів влади, бізнес-

кіл, громадськості та всіх осіб, представників громади, задіяваних у

стабільному розвитку регіону.

6. Нечітке визначення чи взагалі відсутність механізмів фінансування стратегічних пріоритетів розвитку регіону. Без чіткого визначення способів та джерел фінансування стратегічних пріоритетів та завдань щодо їх досягнення не є ефективним.

На сучасному етапі оновлених стратегій приділяється значна увага питанням фінансування пріоритетів регіонального розвитку (враховуючи пошуку інноваційних механізмів й інструментів такого фінансування) та визначенню джерел фінансування пріоритетів. Деталізація джерел фінансування дозволяє визначити проблеми в цій сфері в процесі реалізації стратегії.

Для уніфікації підходу щодо визначення пріоритетів у стратегіях регіону доцільно:

- застосовувати поєднання управлінського, просторового і галузевого підходів до формування пріоритетів, які дозволять мінімізувати втрату обмежених ресурсів та раціонально їх використовувати; активізує ініціативу місцевих органів влади та сприятиме задіяння наявного місцевого потенціалу у формуванні та реалізації пріоритетів, що призведе до формування позитивного ефекту в процесі реалізації стратегічних пріоритетів;

- визначати пріоритет розвитку регіону на основі наступних послідовних дій: сформулювати проблеми регіонального розвитку, присвоїти їм ранг чи місце за важливістю, здійснити перехід від опису проблем до їх пріоритетності вирішення при паралельному розподілі пріоритетів за значенням;

- прямувати до європейської практики визначення пріоритетів шляхом уніфікації/стандартизації підходів до підготовки документів регіональної політики з документами ЄС.

З метою демонстрації зв'язку пріоритетів регіону з пріоритетами інших регіонів варто:

- включати розділи присвячені питанням міжрегіонального і транскордонного співробітництва до регіональних стратегій;

- розробити інтегровані пріоритети розвитку для кількох регіонів із застосуванням механізмів стимулювання транскордонного та міжрегіонального

співробітництва; уточнити напрями розвитку співробітництва з урахуванням можливих проєктів спільної діяльності.

Для чіткого визначення механізмів фінансування пріоритетів варто:

- визначити такі джерела фінансування регіональних пріоритетів:

державний та місцевий бюджети, цільові позики, інвестиції, кошти міжнародних фінансових організацій, кошти Державного фонду регіонального розвитку, а також частка коштів різних рівнів бюджетів повинна мати тенденцію до зменшення;

- диверсифікувати джерела фінансування пріоритетів і чітко визначити

рамкові умови забезпечення фінансовими ресурсами для реалізації регіональних пріоритетів,

- чітко прописувати джерела фінансування для кожного пріоритету,

вказати орієнтовну частку кожного джерела фінансування, дотримуючись правила, що соціальні та екологічні пріоритети фінансуються, переважно з

бюджетних коштів, цільових позик, державних інвестиційних ресурсів, а економічні пріоритети – з недержавних джерел інвестування, цільових позик, коштів Державного фонду регіонального розвитку і коштів міжнародної фінансової допомоги;

- переглянути обсяги фінансування за пріоритетами та перерозподілити їх

на ті сфери, що є найефективніше для розвитку економіки регіону [26].

Пріоритети бюджетної політики соціально-економічного розвитку регіонів виражаються у економічно обґрунтованих цілях та завданнях, здатних

розв'язувати соціально-економічні проблеми. Щоб уникнути ризиків розриву між плануванням і реалізацією, необхідно чітко співвідносити цілі бюджетної

політики соціально-економічного розвитку регіонів із цілями, визначеними державними стратегічними документами. Крім того, обов'язковим є тісний

зв'язок з метою та завданнями [6]. Відповідно до визначеної цілі, на рис. 3.1

представлено пріоритетні напрями нової бюджетної політики соціально-економічного розвитку регіонів.

I. Нарощення внутрішнього фінансового потенціалу соціально-економічного розвитку регіонів на засадах фінансової децентралізації.

II. Бюджетне стимулювання конкурентних переваг економіки регіонів.

III. Скорочення територіальних асиметрій у бюджетному забезпеченні розвитку регіонів та рівномірний доступ населення до якісних публічних послуг.

Рис. 3.1. Пріоритетні напрями нової бюджетної політики соціально-економічного розвитку регіонів

31 травня 2021 року Уряд схвалив Бюджетну декларацію на 2022-2024 роки й подав її на розгляд до Верховної Ради України. Проаналізуємо особливості даного документу та оцінимо взаємовідносини та пріоритети державного бюджету з пріоритетами місцевих бюджетів [8].

У Бюджетній декларації на 2022-2024 року Уряд репрезентував бачення бюджетної політики середньострокової перспективи. У документі визначаються основні бюджетні показники й цілі державної політики у відповідних сферах з показниками їх досягнення, що є основою для складання проекту державного бюджету на 2022 рік. А також містить загальні показники доходів та фінансування державного бюджету, загальні граничні показники видатків державного бюджету, прожитковий мінімум, розмір мінімальної заробітної плати й визначаються взаємовідносини місцевих бюджетів з держбюджетом та окреслює інші цілі державної політики.

У середньостроковій перспективі зусилля мають спрямування на підтримання макроекономічної стабільності, стимулювання економіки з метою подолання негативних наслідків, що були спричинені обмежувальними заходами

щодо запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19 [8].
 Пріоритети бюджетної політики, які визначені в даному документі представлено на рис. 3.2.

Рис. 3.2. Пріоритети бюджетної політики, що зазначені в Бюджетній декларації на 2022-2024 роки

Бюджетною Декларацією визначено, що державна бюджетна політика щодо міжбюджетних відносин та місцевих бюджетів у 2022 – 2024 роках буде спрямовано на:

- удосконалення міжбюджетного регулювання;
- розвиток середньострокового бюджетного планування на місцевому рівні;
- зміцнення фінансової спроможності місцевих бюджетів;

- збереження дворівневої системи міжбюджетних відносин;
- підвищення прозорості та ефективності використання бюджетних ресурсів [3].

У Програмі економічного і соціального розвитку Чернігівської області на 2021 рік визначені завдання і заходи в контексті пріоритетів Стратегії, що спрямовані на реалізацію стратегічних цілей, а саме:

- комфортні та безпечні умови для життя;
- розвиток людського потенціалу;
- прискорений інноваційний розвиток пріоритетних сфер економічної діяльності;
- підвищення конкурентоспроможності регіональної економіки;
- ефективне багаторівневе врядування та управління територіальним розвитком [48].

Пріоритети бюджетної політики регіонального розвитку

Підвищення рівня заробітної плати в області

Активний діалог з об'єднаннями підприємців з метою створення нових робочих місць

Підвищення якості медичних послуг

Постійний відкритий діалог з новообраними місцевими радами та адміністраціями

Безкомпромісна боротьба з корупцією

Ефективне використання туристичного потенціалу

Недопущення екологічної кризи

Продовження реалізації програми Президента України «Велике будівництво»

Забезпечення всієї території області якісним зв'язком та Інтернетом

Посилення телесигналу у прикордонних північних районах області

Рис. 3/3. Пріоритети бюджетної політики регіонального розвитку Чернігівської області

З цього випливають динамічні пріоритети бюджетної політики регіону, які забезпечать регіональний розвиток на наступні роки (рис. 3.3.).

Порівнюючи пріоритети державної бюджетної політики (рис. 3.2.) з пріоритетами бюджетної політики регіонального розвитку (рис. 3.3.), варто відзначити, що в певній мірі вони узгоджуються. А саме спільними пріоритетами є: - стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу, з метою створення нових робочих місць; - забезпечення доступу та підвищення якості медичних послуг; - збереження і відновлення природних систем та недопущення екологічної кризи; - розвиток адміністративних послуг та їх цифровізацію; - підвищення рівня прозорості в управлінні державними фінансами.

Передбачається впровадження новітніх інформаційних технологій та вдосконалення програмно-цільового методу, в тому числі шляхом інтеграції гендерно орієнтованого підходу в бюджетний процес з метою подальшого розвитку рівня автоматизації процесів у сфері управління державними фінансами на місцевому рівні.

Важливо те, що для досягнення визначених цілей бюджетної політики та подальшого сприяння реформування міжбюджетних відносин у Бюджетній декларації передбачено [8]:

- продовжити децентралізацію бюджетних повноважень та упорядкувати сферу відповідальності органів місцевого самоврядування і виконавчої влади в рамках нової територіальної основи діяльності органів влади;

- подальший розвиток організаційно-правових та фінансових передумов для зміцнення місцевої автономії;

- забезпечити динаміку доходів, що включаються до місцевих бюджетів, зберегти рівень їх надходжень не нижче 20% сукупного доходу бюджету України та зменшити частку трансфертів у доходах місцевих бюджетів;

- готувати прогнози місцевих бюджетів з метою підвищення передбачуваності та послідовності бюджетної політики на місцевому рівні, узгоджувати такі прогнози із середньостроковою програмою соціально-економічного розвитку регіону;

- стимулювати соціально-економічний розвиток території та спрямовувати реалізацію інвестиційних програм та проектів регіонального розвитку за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку;

- підтримувати заходи соціально-економічної компенсації ризиків населення;

- розвивати інфраструктуру в промислових парках та центрах креативної економіки.

Від ефективності використання активів, якими володіє та розпоряджається регіон залежить економічний розвиток та зміцнення його фінансової спроможності. Розвиток території можливий за умови ефективного використання внутрішнім потенціалом, що передбачає капіталізацію активів і створення доданої вартості. Також розвиток підприємницьких структур регіону забезпечить: збільшення податкових надходжень до місцевих бюджетів;

створення робочих місць; формування соціальної відповідальності бізнесу перед громадою, що забезпечить швидкий її розвиток. Нові пріоритети реалізації бюджетної політики розвитку регіонів України логічно взаємопов'язані, що дозволяє отримати ефект синергії, адже вирішення одних проблем слугує основою для вирішення усіх наступних.

3.2 Стратегія соціально-економічного розвитку Чернігівської області в контексті реалізації засад регіональної бюджетної політики

Метою економічного розвитку країни та кожного регіону держави є створення умов для загального розвитку людини, підвищення добробуту, забезпечення довгого та здорового життя людей. Про соціально-економічний рівень розвитку території можна судити за рівнем людського розвитку, а також порівнювати рівень життя різних регіонів. Людський потенціал не тільки визначає, чи країна буде забезпечена кваліфікованими, творчими кадрами у майбутньому, а й впливає на можливість розширення суспільного відтворення у демографічних, економіко-соціальних і духовних аспектах.

Стратегічні орієнтири сучасної регіональної політики зарубіжних розвинених країн такі:

1) у центрі уваги регіональної політики є люди, їх інноваційні можливості та навички;

2) регіон повинен враховувати невикористаний потенціал і шукати можливості розвитку, а не лише розв'язувати наявні суперечності;

3) стратегія регіонального розвитку включає не лише заходи щодо вирішення питань економічного зростання, а й сталого розвитку та добробуту людини;

4) стратегічні заходи щодо регіонального розвитку та підвищення конкурентоспроможності мають відповідну фінансову підтримку та розподіляються переважно конкурентним шляхом.

Тому практика багатьох країн, особливо США, Польщі, Канади, Франції, показала ефективність планування економіки та управління територією у високорозвинених ринкових відносинах.

Проаналізуємо прогностичні макропоказники економічного та соціального розвитку Чернігівської області на 2022-2024 роки [49].

За даними таблиці 3.1 у 2022 - 2024 роках прогнозується приріст обсягів промислового виробництва у регіоні.

У 2022 році індекс промислового виробництва становитиме 100,3%, 2023 році – 100,5%, 2024 році – 101,0%. Збережеться також позитивна динаміка інвестування у економіку області, темпи зростання капітальних інвестицій складе близько 3-5% щороку та у 2024 році обсяг освоєних капітальних інвестицій перевищить позначку в 10 млрд грн.

Очікується збільшення експорту товарів у сфері зовнішньої торгівлі: у 2022 році – на 3,5%, у 2023 році – на 7,0%, у 2024 році – на 6,8%.

Зростання імпорту товарів прогнозується: у 2022 році становитиме 10,2%, 2023 році – 12,0%, 2024 році – 12,7%. Протягом 2022 - 2024 років щороку зростатиме обсяг продукції (робіт, послуг), що реалізується малими та середніми

підприємствами. У малих підприємствах в 2024 році він досягне 38,5 млрд грн., а 82,3 млрд грн. – в середніх.

Таблиця 3.1

Прогнозні макропоказники економічного та соціального розвитку Чернігівської області на 2022 - 2024 роки

Найменування показника	Одиниця виміру	2021 рік (очікуване виконання)	2022 рік (прогноз)	2023 рік (прогноз)	2024 рік (прогноз)
Індекс промислового виробництва до попереднього року	%	97,2	100,3	100,5	101,0
Обсяг реалізованої промислової продукції у діючих цінах	млн грн	36 958,8	38 067,6	41 874,4	44 400,0
Обсяг капітальних інвестицій за рахунок усіх джерел фінансування (у діючих цінах)	млн грн	8 200,0	8 800,0	9 500,0	10 500,0
Зовнішньоторговельний оборот товарів	млн дол. США	1 389,9	1 463,7	1 586,7	1 721,9
в т. ч. обсяг експорту	млн дол. США	1 015,7	1 051,3	1 124,9	1 201,4
в т. ч. обсяг імпорту	млн дол. США	374,2	412,4	461,9	520,5
Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) малими підприємствами	млрд грн	31,8	33,8	36,0	38,5
Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) середніми підприємствами	млрд грн	69,0	73,2	77,6	82,3
Обсяги обороту роздрібної торгівлі (за всіма каналами реалізації)	млн грн	25 770,0	30 100,0	34 545,0	39 170,0
Індекс фізичного обсягу обороту роздрібної торгівлі (у порівняних цінах)	%	107,0	110,0	109,0	108,0
Середньомісячна заробітна плата одного штатного працівника	грн	11 100,0	13 210,0	15 325,0	17 625,0

Джерело: складено на основі даних Департаменту фінансів Чернігівської обласної державної адміністрації

Прогнозується у 2022 році оборот роздрібної торгівлі в обсязі до 30,1 млрд грн., що більше на 10,0% у порівнянні з попереднім роком, 2023 році – до 34,5 млрд грн., що більше на 9,0 %, 2024 році – до 39,2 млрд грн., що більше на 8,0 %

до попереднього року. У Чернігівській області середньомісячна заробітна плата у 2022 році склала 13 210 грн., що більше на 19,0% ніж у 2021 році, 2023 році – 15 325 грн. (+16,0%), 2024 році – 17 625 грн. (+15,0%).

Прогнозні показники можуть змінюватись з наступних причин:

- нестабільність бюджетного та податкового законодавства;
- посилення обмежувальних заходів при погіршенні епідеміологічної ситуації з метою запобігання поширенню COVID-19;
- надання державою податкових пільг суб'єктам господарювання, які можуть завдати збитків бюджету громади;
- ризик інфляції та зниження платоспроможності платників податків.
- підвищення цін і тарифів на енергоносії понад рівень;
- прийняття центральними органами рішень, які можуть призвести до збільшення видатків місцевих бюджетів, без перерахування відповідних фінансових ресурсів на виконання цих рішень;
- фактичне перевищення рівня цін виробників та споживчих цін;
- зміни в порядку використання трансфертів, що призводить до погіршення забезпечення заходів за рахунок цих трансфертних платежів, або потреби додаткових видатків з місцевих бюджетів [48].

Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року розроблена із урахуванням звіту про оцінку ефективності реалізації чинної регіональної стратегії та містить аналіз негативних і позитивних аспектів, що впливають на досягнення цілей поточної регіональної стратегії, в тому числі планів заходів за перший і другий періоди реалізації.

Розвиток області до 2027 року має три сценарії:

І. Базовий сценарій – на основі об'єктивних і суб'єктивних факторів де швидка модернізація країни та регіону. За такого сценарію реалізація реформ в регіоні стикається з фінансовими, правовими та організаційними труднощами.

За таких умов необхідно зосередити зусилля та ресурси на найбільш критичних точках прикладання (стратегічних інвестиційних проектах), що можуть та повинні бути точками зростання економіки регіону. Навколо таких

точок необхідно розвивати інфраструктуру підтримки бізнесу, щоб обслуговувати стратегічних інвесторів. Особливу увагу слід приділяти сільським територіям та аграрному сектору, оскільки їх розвиток дозволить покращити сферу зайнятості населення, сприятиме створенню нових робочих місць і підвищить доходи сільського населення.

Сценарій базується на наступних умовах:

- підвищення рівня довіри громадян і підприємців до влади та подолання корупції;

- покращення доступу підприємств до позичкового капіталу;

- стимулювання самозайнятості та зростання сектору МСП в умовах лібералізації бізнесу;

- слід очікувати збільшення державних витратів на оборону: закупівлю озброєння, утримання армії, що погравить роботу оборонних підприємств;

- Україна буде мати доступ до програм Європейського Союзу і технічну допомогу для регіонального розвитку;

- доходи населення поступово зростатимуть;

- зменшиться «тіньовий» сектор економіки [54].

II. Оптимістичний сценарій – за цим сценарієм регіон максимально використовує соціально-економічні перетворення в країні.

Найважливішим пріоритетом буде інтеграція впровадження адміністративно-територіальної реформи та пом'якшення внутрішньорегіональних диспропорцій.

За цієї стратегії можуть бути типовими такі тенденції:

- формування передумов для реалізації ефективної регіональної політики інвестицій, в результаті якої в регіон будуть залучені інвестиції для створення високотехнологічних підприємств у сільському господарстві, промисловості та сфері послуг;

- модернізації підприємств та здійснення їх технологічного переоснащення традиційних галузей харчової промисловості для регіону, а також підприємств приладобудування та машинобудування, підвищення їх ефективності діяльності та якості продукції;

- технологічна модернізація ряду підприємств орієнтованих на експорт, зокрема харчової та легкої промисловості, продукція яких буде мати ще більшу конкурентоспроможність на європейських ринках;

- в аграрному секторі за рахунок модернізації виробництва поступово зростатиме ступінь переробки сільськогосподарської сировини, що підвищить її якість відповідно до ЄС стандартів, забезпечить орієнтацію на європейські ринки;

- інноваційні розробки вищих навчальних закладів регіону будуть затребувані, а зв'язок між науково-дослідними установами буде взаємовигідним та стабільним;

- потреба у висококваліфікованих кадрах, що виникає в результаті технологічної модернізації промисловості, буде задовольнятися за рахунок удосконалення системи професійно-технічної освіти на базі закладів підготовки і перепідготовки робітничих кадрів;

- буде активно розвиватися малий та середній бізнес, поступово переходячи зі сфери торгівлі в сферу матеріального виробництва;

- зміни у системі адміністративного устрою забезпечать фінансовими ресурсами територіальні громади. Почне розвиватися соціально-комунальна інфраструктура громад, яка стане основою для підвищення якості життя населення регіону;

- території поступово вирівнюватимуться у своєму розвитку [54].

III. Песимістичний сценарій – в ході економічної та політичної трансформації українського суспільства міжрегіональна конкуренція закономірно посиляться.

Характеристиками такого сценарію будуть:

- загострення демографічної ситуації та скорочення чисельності населення по області, а особливо швидко у віддалених районах і сільських територіях;

- малі та середні підприємства розвиватимуться повільними темпами, переважно залишаючись у сфері торгівлі та послуг, що сприяє отриманню прибутків без значних витрат;

- все менше забезпечуватиметься робочими місцями буде населення працездатного віку через спад промислового та сільськогосподарського виробництва,

- самозайнятість в малому бізнесі буде зростати незначно. Молодь все частіше відчуватиме проблему працевлаштування у регіоні, а рівень міграції до європейських країн, ймовірно, зросте;

- суттєво не зміниться структура регіональної економіки регіону. Через відсутність інвестиційних ресурсів на модернізацію промислових підприємств галузями, що домінують, в економіці регіону і надалі залишатимуться

виробництво напоїв і тютюнових виробів, харчова промисловість, сільське господарство та пов'язані з ними галузі,

- сільське господарство отримує децю кращі шанси для свого розвитку через зростання попиту на продукти харчування. Однак переважання частки приватних домогосподарств у виробництві продукції тваринництва, поряд з

подальшою монополізацією виробництва і концентрацією землі в руках великих агроформувань в рослинництві, перешкоджатиме швидкому переведенню сільськогосподарського виробництва на високі технології, що посилили проблему зайнятості в сільських територіях [54].

Стратегія-2027 області має амбітну мету і важливе завдання – перетворити Чернігівщину на конкурентоспроможний, інвестиційно-туристично привабливий, доброзичливий, соціально-стабільний, екологічно чистий, комфортний для життя, роботи і відпочинку регіон, з унікальним природно-рекреаційним потенціалом, інноваційною економікою, сприятливими умовами для ведення бізнесу, високим рівнем інформатизації та сучасною сферою послуг [54].

На стратегічному рівні мета розвитку Чернігівської області містить п'ять стратегічних цілей на період до 2027 року (таблиця 3.2).

Стратегічні цілі є загальними, а тому залишаються актуальними та властивими визначеним напрямкам регіонального розвитку після завершення

першого програмного циклу, розробленого в даному Плані. Кожна стратегічна ціль складається з декількох оперативних цілей (напрямків).

Таблиця 3.2

Стратегічні цілі соціально-економічного розвитку Чернігівської області,

тис. грн.

Стратегічні цілі (Програми)	Обсяг фінансування з місцевих бюджетів			Оперативні цілі (Напрямки)
	2021 рік	2022 рік	2023 рік	
1. Розвиток людського потенціалу	115696	118669	128396	1.1. Забезпечення умов для отримання якісної освіти 1.2. Створення умов для підтримки та формування здорового населення 1.3. Розвиток сфери культури і мистецтв та збереження історико-культурної спадщини 1.4. Забезпечення соціального захисту населення та гендерної рівності 1.5. Підвищення якості та конкурентоспроможності людських ресурсів
2. Комфортні та безпечні умови для життя	207760	207055	214540	2.1 Розвиток транспортної інфраструктури 2.2 Ефективне планування територіального розвитку 2.3. Підвищення якості надання населенню житлово-комунальних послуг. Енергоощадження 2.4 Захист екосистем і збереження довкілля на засадах сталого розвитку
3. Підвищення конкурентоспроможності регіональної економіки	20431	19440	18645	3.1. Реалізація регіонального інвестиційного потенціалу, нарощення обсягів інвестиційних надходжень 3.2. Сталий розвиток агропромислового комплексу 3.3. Розвиток високотехнологічного промислового виробництва 3.4. Стимулювання розвитку малого і середнього підприємництва 3.5. Підвищення ефективності використання рекреаційних ресурсів області
4. Прискорений інноваційний розвиток пріоритетних сфер економічної діяльності	2050	1950	1950	4.1 Нарощування виробництва якісної сільгоспсировини та розвиток її поглибленої переробки 4.2. Розвиток «зелених» технологій та біоекономіки 4.3. Розвиток інформаційних, інформаційно-комунікаційних технологій та їх впровадження у різних сферах життєдіяльності та виробництва
5. Посилення спроможності громадянського суспільства	6075	5575	5550	5.1. Підвищення ефективності діяльності інститутів громадянського суспільства 5.2. Покращення доступу громадян до інформації

Джерело: [54].

При підготовці Плану реалізації Стратегії враховано такі фактори, як визначення найбільш важливих проблем регіонального розвитку, які можуть бути вирішені, виходячи з повноважень органів місцевого самоврядування,

обласних органів виконавчої влади і ресурсів, які можуть бути залучені, а також відповідність напрямів, програм та технічних завдань на проекти регіонального розвитку, що запропоновані в Плані, з метою досягнення стратегічних цілей, що визначені в Стратегії сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року. План реалізації спрямований на використання основних економічних

можливостей, наявних у регіоні, але також враховує найкращі шляхи дотримання принципів сталого розвитку – соціальні інтеграції, доступність та захист навколишнього середовища, культурних та історичних ресурсів і спадщини [54].

Отже, Україна та її регіони стикаються з новими викликами та новими економічними умовами, що потребує необхідності перегляду стратегії та тактики бюджетної політики. Реалізуючи бюджетну політику на засадах саморозвитку,

регіональний розвиток зможе вийти на якісно новий рівень, де кожен член територіальної громади має стати активним та повноправним учасником економічних відносин в регіоні. З огляду на стійкість відмінностей у рівнях

розвитку в різних регіонах України, бюджетна політика здатна стати активним елементом системи регулювання держави, а також визначальним чинником управління соціальними та економічними процесами та їх розвитком, оскільки

вона визначає первинні масштаби розподілу ВВП, впливає на динаміку боргів та структуру заощаджень, активізує процеси розширення фінансової самостійності територій тощо.

ВИСНОВКИ

Отже, за результатами проведеного дослідження можна зробити наступні висновки по темі:

1. На сьогоднішній день бюджетну політику соціально-економічного розвитку регіону варто розглядати як визначені органами державної влади та місцевого самоврядування напрями діяльності, пов'язані із мобілізацією, перерозподілом та ефективним використанням бюджетних ресурсів, орієнтовані на досягнення тактичних та стратегічних цілей розвитку регіонів, забезпечення соціальної та фінансової стабільності відповідно до загальнодержавних стандартів та врахуванням інтересів регіону. Узагальнення теоретичних засад бюджетної політики дозволяють стверджувати, що зміст та вплив на розвиток регіонів слід розглядати у форматі об'єктивно-суб'єктивних взаємозв'язків державної бюджетної політики і соціально-економічного розвитку регіонів.

Об'єктом є відносини, пов'язані з формуванням, розподілом і використанням бюджетних ресурсів; суб'єктами - органи управління різного рівня. Доцільно розглядати таку політику в розрізі її функціональних складових: політика у сфері доходів, видатків; управління місцевими запозиченнями та у сфері міжбюджетних відносин. Розглянуто цілі та принципи які виконує бюджетна політика на регіональному рівні.

2. У роботі досліджено бюджетну політику як вагомий інструмент впливу на соціальний та економічний розвиток регіону, а також країни в цілому. Вона виступає як складова визначених державою основних напрямків економічної політики та спрямована на оптимізацію формування доходів бюджету та використання державних фінансових ресурсів, управління державного боргу та дефіцитом бюджету, узгодження національних та місцевих інтересів у міжбюджетних відносинах, збільшення ефективності державних інвестицій, забезпечення соціальної справедливості при перерозподілі національного доходу.

3. Дослідження дало змогу визначити та дослідити бюджетні механізми через які реалізується бюджетна політика соціально-економічного розвитку регіону, а саме через такі механізми: механізм формування доходів, механізм розподілу і використання ресурсів, механізм управління місцевими запозиченнями та механізм регулювання міжбюджетних відносин.

4. У дипломній роботі аналіз бюджетної політики соціально-економічного розвитку регіону проводився на прикладі Чернігівської області. Результати аналізу дохідної частини обласного бюджету Чернігівської області за 2017-2020 рр., вказують, що дохідна частина загального бюджету недовиконується з

урахуванням плану та зменшується, а спеціального фонду перевиконується у 2017-2019 рр. і також зменшується, що вказує на нестабільність бюджетної політики регіону щодо планування та формування дохідної частини. За

результатами 2020 року до загального фонду бюджету Чернігівської області

мобілізовано 2 167 655,5 тис. грн. при запланованих 2 268 634,9 тис. грн., виконано на 95,5 %, з них власних доходів – 957 688,0 тис. грн., виконано на 94,2 %, офіційних трансфертів отримано на суму 1 209 967,5 тис. грн., виконано на 99,1 %.

Як бачимо, недовиконання плану та зменшення обсягів власних надходжень у 2020 році спричинене карантинними заходами, що були запроваджені з метою запобігання COVID-19 на території України.

5. Аналіз видаткової частини обласного бюджету Чернігівської області за 2017-2020 роки показав, що видаткова частина недовиконана та зменшилась порівняно з 2017 роком. Видатки обласного бюджету за 2020 рік за загальним і

спеціальним фондами (з урахуванням трансфертів) здійснені згідно з потребами в сумі 3 070 006,3 тис. грн. (89,6% до річного плану). Пріоритетними напрямками

видатків обласного бюджету є видатки на освіту (42 %), охорону здоров'я (23 %), соціальний захист та соціальне забезпечення (17 %) та культуру і мистецтво (10 %), що вказує на соціальну спрямованість, з одного боку, а з іншого про

обмеження фінансових ресурсів на регіональному рівні.

6. Соціально-економічний аналіз розвитку Чернігівської області, проведений за період 2018-2020 роки свідчить, що бюджетна політика має

значний вплив на соціально-економічну сферу регіону, що має низку негативних проблем, серед яких вагомими є складна демографічна ситуація та зниження економічної діяльності, через запровадження карантинних заходів.

7. Розглянуто проблеми при формулюванні пріоритетів регіональних стратегій та шляхи вирішення їх. Пріоритети бюджетної політики соціально-економічного розвитку регіонів виражаються у економічно обґрунтованих цілях та завданнях, здатних розв'язувати соціально-економічні проблеми. Розглянуто пріоритети бюджетної політики регіонального розвитку Чернігівської області, а також узгодження їх з пріоритетами Бюджетної декларації на 2022 – 2024 роки.

Також представили нові пріоритети реалізації бюджетної політики у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону, що є логічно взаємопов'язані та дозволяють отримати ефект синергії, адже вирішення одних проблем слугує основою для вирішення усіх наступних.

8. За рахунок реалізації Стратегія соціально-економічного розвитку Чернігівської області на період до 2027 року очікуються покращення макропоказників соціального та економічного розвитку області за оптимістичним сценарієм. Покращиться індекс промислового виробництва, збільшиться обсяг капітальних інвестицій, зросте імпорт та експорт товарів, а також збільшиться середньомісячна заробітна плата одного штатного працівника, що позитивно вплине на соціально-економічний розвиток регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеев І.В. Бюджетний механізм і соціально-економічний розвиток регіонів : [монографія] / І.В. Алексеев, Г.С. Лопушняк, М.В. Ливдар. – Л. : Ліга-Прес, 2014. – 248 с.

2. Алексеев І.В. Бюджетний механізм і соціально-економічний розвиток регіонів : [монографія] / І.В. Алексеев, Г.С. Лопушняк, М.В. Ливдар. – Л. : Ліга-Прес, 2014. – 248 с.

3. Алексеев І. В. Бюджетний механізм і соціально - економічний розвиток регіонів. Монографія. / І. В. Алексеев, Г. С. Лопушняк, М. В. Ливдар. – Львів : Ліга-Прес, 2014. – 248 с

4. Арженовский И.В. Региональный рынок: воспроизводственный аспект. Нижний новгород, 1997. – С.20.

5. Боднарук Т. Г. Роль місцевих бюджетів у забезпеченні суспільного добробуту. Вісник національного університету водного господарства та природокористування. – 2003. - № 1(20). – С.474-479.

6. Боднарук Т.Г. Місьцеве самоврядування та його фінансове забезпечення в Україні : [монографія] / Т.Г. Боднарук. – К. : НАН України, Ін-т екон. та прогноз., 2009. – 608 с.

7. Боднарук Т.Г. Місьцеве самоврядування та його фінансове забезпечення в Україні : [монографія] / Т.Г. Боднарук. – К. : НАН України, Ін-т екон. та прогноз., 2009. – 608 с.

8. Бюджетна декларація на 2022 -2024 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1652-20#Text>

9. Бюджетна система України. посібник / С.О. Булгакова, Л.І. Василенко, Л.В. Єрмошенко та ін.] К.: Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2003 – 288 с.

10. Василик О.Д. Бюджетна система України: підручник. К.: - Центр навчальної літератури, 2004, - 544 с.

11. Василик О.Д. Теорія фінансів. [монографія] / О.Д.Василик. – К. : НІОС, 2000. – 416 с

12. Василик О. Д. Теорія фінансів. – К.: НІОС, 2000. – 416 с.

13. Возняк Г. Бюджетна політика соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах фінансової децентралізації : дис. ... докт. екон. наук : 08.00.08. Київ, 2017. 575 с.

14. Возняк Г. В. Бюджетна політика розвитку регіонів України: особливості формування та реалізації / Г. В. Возняк, І. З. Сторонянська, А. О. Пелехатий // Бізнес Інформ. – 2015. – №10. – С. 348-353 (0,88 д.а.). Особистий внесок: окреслено шляхи вдосконалення процесів формування та реалізації бюджетної політики розвитку регіонів України (0,6 д.а.).

15. Возняк Г. В. Регіональний розвиток: сутність та методологічна основа / Г. В. Возняк // Регіональна економіка. – 2015. – №3. – С. 34-43 (0,66 д.а.).

16. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15?nreg=4365&find=1&text=%E1%FE%E4%E6%E5%F2%ED%E0+%EF%EE%E%V%B3%F2%E8%EA%E0&x=0&y=0#w11>.

17. Дем'янишин В. Г. Регіональна бюджетна політика: теоретична концептуалізація та перспективи розвитку. Регіональна економіка. 2016. №4. С. 91-100.

18. Економічна енциклопедія : у 3-х т. Т 1. / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) [та ін.]. – К.: Академія, 2000. – 864 с.

19. Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородній, Л. Г. Вознюк. – К.: Знання, 2007. – С.682.

20. Закон України «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015р. № 156-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/156-19>.

21. Запатріна І. В. Бюджетне регулювання економічного зростання: автореф. дисертації на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук / І. В. Запатріна; Науково-дослідний фінансовий інститут Міністерства фінансів України. — К.: КДФІ, 2008. — 37 с.

22. Засади формування бюджетної політики держави : наук. монографія / М. М. Єрмошенко, С. А. Єрохін, І. О. Клушніков, Л. М. Бабич, А. М. Соколовська, Ю. В. Чередниченко ; за наук. ред. д.е.н., проф. М. М. Єрмошенка.

– К. : НАУ, 2003. – 284 с.

23. Звіт про виконання заходів Програми економічного і соціального розвитку Чернігівської області за підсумками 2019 року. URL: http://economy.cg.gov.ua/web_docs/966/2012/10/docs/%D0%97%D0%96%D0%A5%D0%9E%D0%94%D0%98_2019_%20%D0%A0%D0%86%D0%9A_P.pdf

24. Звіти про виконання обласного бюджету. [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: <http://dfin.cg.gov.ua/index.php?id=17584&tp=1&pg>

25. Зимовець В.В. Державна фінансова політика економічного розвитку / В.В. Зимовець ; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2010. – 356 с.

26. Інтернет-господарський [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://uk.wikipedia.org>.

27. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег / Кейнс Дж.М.; пер. с англ. – М.: Гелиос, 2012. – 352 с.

28. Ковбасюк Ю.В. Державні фінанси: теоретико-організаційні аспекти: навч. посіб. / Ю.В. Ковбасюк. – К.: КИИ, 2007. – 259 с.

29. Коляда Т. А. Формування бюджетної стратегії України: теорія, методологія, практика : монографія // Т. А. Коляда. Ірпінь : Університет Державної фіскальної служби України, 2016. – 396 с.

30. Коуз Р. Фирма, рынок и право / Р. Коуз. – М : "Дело ЛТД", 1993. – 192

с.

31. Кужелєв М. О. Фінансові інструменти стимулювання регіонального розвитку: практика використання в Україні : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2019. – 224 с.

32. Кухарська Г. З. Бюджетна політика як інструмент розвитку економіки.

Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 7. С. 77-81.

33. Лазебник, Л. Л. Щодо теорії фінансової політики: дослідження в координатах організаційно-економічних відносин / Л. Л. Лазебник // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 9. – С. 51-65.

34. Леоненко П.М. Теорія фінансів: навч. посіб. / П.М. Леоненко, П.І. Юхименко, А.А. Ільєнко та ін. / За заг. ред. О.Д. Василика. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – С. 112.

35. Лук'яненко І.Г. Бюджетно-податкова політика України: нові виклики: монографія / І. Лук'яненко, М. Сидорович. — К.: НаУКМА, 2014. — 229 с.

36. Максюта А.А. Бюджетна стратегія як інструмент економічного зростання / А.А. Максюта // Економічний часопис-XXI. — 2013. — № 5—6 (1). — С. 34—37.

37. Максюта А.А., Чугунов Т.Я. Бюджетна складова суспільного розвитку // Вісник КНТЕУ. — 2012. — № 3. — С. 45—54.

38. Місцеві фінанси : підруч. / за ред. д.е.н., проф. О.П. Кириленко. – [2-ге вид., доп. і перероб.] — Теннопіль: Економічна думка, 2015. — 448 с.

39. Нечипоренко А. В. Зарубіжний досвід використання фінансових інструментів стимулювання регіонального розвитку // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2017. Вип. 25. С. 97-101.

40. Нечипоренко А. В. Роль бюджетної політики на сучасному етапі економічного розвитку України. Актуальні економічні, фінансові та правові питання в умовах євроінтеграції та глобальної конкуренції: зб. матер. Міжнар. наук.- практи. конф., 26-27 лютого 2019 р. / Ун-т ДФС України, Навчальнонауковий ін-т фінансів, банківської справи, Ірпінський держ. коледж економіки та права [та ін.]. Ірпінь, 2019. С. 90-93.

41. Нова регіональна політика для нової України: Аналітична доповідь. — К., Інститут суспільно-економічних досліджень, 2017. — 76 с.

42. Огонь Ц. Г. Проблеми підвищення ефективності формування та використання бюджетних коштів / Ц. Г. Огонь // Наукові праці НДФІ. – 2005. – Вип. 4 (33). – С. 27-33.

43. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка: Ок.10000 слов, терминов и фразеологических выражений / С.И. Ожегов; под ред. проф. Л.И. Скворцова. – [26-е изд., испр. и доп.]. – М.: Оникс; Мир и Образование, 2009. –

736с.

44. Опарін В.М. Фінанси (загальна теорія) / В.М. Опарін. – К.: КНЕУ, 1999. – 164 с.

45. Павелко А.В., Чугунов І.Я. Бюджетна політика економічного розвитку / А.В. Павелко, І.Я. Чугунов // Вісник КНТЕУ. — 2015. — № 2. — С. 64—73.

46. Петровська І.О. Фінанси (з елементами статистики фінансів) навч. посіб. / І.О. Петровська, Д.В. Клиновий. – К.: ЦУЛ, 2002. – 300 с.

47. Письменний В. В. Сучасні виклики системи фінансового вирівнювання територій: досвід України і скандинавських країн / В. В. Письменний, Х. П. Палац // Вісник Запорізького національного університету. Серія «Економічні науки». – 2014. – № 3. – С. 112–122.

48. План заходів з реалізації у 2021-2023 роках СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ на період до 2027 року. URL: https://chor.gov.ua/images/Razdely/Norm_docum/Proskty/7_skykannia/Pro_Stratēhiu_staloho_rozvytku_Chernihivskoi_oblasti_na_period_do_2027_roku_ta_Plan_zakhodiv_z_yii_realizatsii_u_2021-2023_rokakh.pdf

49. Прогноз обласного бюджету Чернігівської області на 2022–2024 роки [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://dfin.cg.gov.ua/web_docs/2142/2016/06/docs/2142%20%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D0%BD%D0%BE%D0%B7%20%D0%B1%D1%8E%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%82%D1%83.pdf

50. Рябушка Л.Б. Аналітична оцінка фінансової спроможності місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіонів / Л.Б. Рябушка, В. Койло // Бізнес Інформ. - №11. – 2013. – С.148-155.

51. Сідельникова Л. П. Концептуальні основи формування бюджетних ресурсів держави. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. 2014. Вип. 2. С. 118-123.

52. Словник сучасної економіки / Макмілдана / пер. з англ. – К.: Артек, 2000. – 640 с.

53. Сторонянська І. Міжрегіональні інтеграційні процеси в Україні: тенденції та перспективи розвитку / Ірина Сторонянська. – Львів: ІРД НАН України, 2009. – 392 с.

54. Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://cg.gov.ua/web_docs/1/2019/04/docs/%D0%A1%D0%A2%D0%A0%D0%90%D0%A2%D0%95%D0%93%D0%86%D0%AF_%202027_%D0%B7%D1%96%20%D0%B7%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BC%D0%B8.pdf

55. Теорія фінансів / За ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 576 с.

56. Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні: актуальні проблеми, ризики та перспективи адміністративно-фінансової децентралізації / НАН України; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.Т. Долишнього НАН України»; наук. редактор В.С. Кравців. – Львів, 2017. – 120 с.

57. Труфен А.О. Місцеві фінанси в сучасних умовах проведення децентралізації в Україні : монографія / А.О. Труфен. – Запоріжжя : КПУ, 2016. – 328 с.

58. Федосов В. М. Бюджетна система: підручник / за наук. ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія. – К.: Центр учбов. літератури : Тернопіль: Екон. думка, 2012. – 871 с.

59. Федосов В. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями: монографія / В. Федосов, В. Опарін, С. Львовчкін; за наук. ред. В.М. Федосова. – К.: КНЕУ, 2002. – 387 с.

60. Финансово-кредитный энциклопедический словарь / Под общ. ред. А.Г. Грязновой. – М.: Финансы и статистика, 2002. – С.125

61. Фишер С. Экономика / С. Фишер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензи. – М.: Дело, 1997. – 549 с.

62. Фінансовий потенціал регіону: механізми формування та використання [монографія] / НАН України. Інститут регіональних досліджень; За наук. ред. д.е.н., проф. М.А.Козоріз. – Львів, 2012. – 307 с. (Сер. «Проблеми регіонального розвитку»).

63. Чугунов І.Я. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень / І.Я. Чугунов, В.Д.Макогон // Економічний часопис-XXI. – 2016. – № 3–4 (2). С. 66–69.

64. Чугунов І.Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку. – К.: НІОС. – 2003. – 488 с.

65. Чугунов І.Я. Фінансова політика України в умовах глобалізації економіки / І.Я. Чугунов, М.Д.Пасічний // Вісник КНТЕУ. – 2016. – № 5. – С. 5–18.

66. Afonso A., Schuknecht L. and Tanzi V. Public Sector Efficiency: an International Comparison [Електронний ресурс] // ECB Working Paper. – 2003. – №242. – 37 p.

67. Kuzhenev M., Nechyporenko A. Financial resources of public sector of economy in ensuring realization of financial policy of the country. Association agreement: driving integrational changes : collective monograph / edited by R. Iserman, M. Dei, O. Rudenko, Y. Tsekhmister, V. Lunov. Accent Graphics Communications Chicago, Illinois, USA, 2019. P. 374-385.

68. Stiglitz J. Stability with Growth: Macroeconomics, Liberalization and Development / J. Stiglitz, J. A. Ocampo, S. Spiegel, et.al. Oxford: Oxford University Press, 2006. — 352 p.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ДОДАТКИ

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Додаток А

Таблиця А.1 – Відсоток виконання доходів загального та спеціального фондів Чернігівської області за 2017-2020 рр.,

тис. грн.

Назва	2017 рік			2018 рік			2019 рік			2020 рік		
	План.	Факт.	% вик.	План.	Факт.	% вик.	План.	Факт.	% вик.	План.	Факт.	% вик.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
ДОХОДИ ЗАГАЛЬНОГО ФОНДУ												
Податкові надходження:	609279,9	605640,5	99,4	748439,3	771044,1	103,0	840330,0	827457,0	98,5	981873,3	926077,4	94,3
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	546223,9	542217,3	99,3	669484,3	680750,0	101,7	805097,0	791138,0	98,3	945914,3	894 925,5	94,6
Податок та збір на доходи фізичних осіб	510923,9	506789,7	99,2	627183,1	635228,2	101,3	763782,0	750225,4	98,2	913414,3	823167,4	90,1
Податок на прибуток підприємств	35300,0	35427,7	100,4	42301,2	45521,8	107,6	41315,0	40912,6	99,0	32500,0	71758,1	220,8
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	63056,0	63423,1	100,6	78955,0	90294,1	114,4	35233,0	36319,0	103,1	35959,0	31151,9	86,6
Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів	48500,0	48740,4	100,5	50500,0	55469,1	109,8	-	-	-	-	-	-
Рентна плата за спеціальне використання води	10000,0	10069,7	100,7	10200,0	12190,1	119,5	12600,0	13596,9	107,9	13450,0	12611,0	93,8
Рентна плата за користування надрами	4550,0	4607,1	101,3	18250,0	22632,5	124,0	22630,0	22718,0	100,4	22508,0	18513,7	82,3
Плата за використання інших природних ресурсів	6,0	5,9	98,5	5,0	2,4	48,7	3,0	4,1	136,6	1,0	27,2	716,9
Неподаткові надходження	42027,6	43419,3	103,3	32735,9	38047,3	116,2	33409,2	35501,4	106,3	34728,7	31610,6	91,0

Продовження таблиці А.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Доходи від власності та підприємницької діяльності	21130,0	22268,5	105,4	12318,4	14334,5	116,4	11142,0	8305,2	74,5	10293,0	3947,2	38,3
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	20717,6	20754,4	100,2	20100,2	22192,9	110,4	21167,2	26578,1	125,6	23835,7	26238,4	110,1
Інші неподаткові надходження	180,0	396,3	220,2	317,3	1519,9	479,0	1100,0	618,1	56,2	600,0	1 425,0	237,5
Доходи від операцій з капіталом		4,6			7,8			1,6				
Разом власних доходів	651307,5	649064,4	99,7	781175,2	809099,2	103,6	873739,2	862960,0	98,8	1016602,0	957688,0	94,2
Офіційні трансферти	5162820	5115760	99,1	5894210	5867094	99,5	4363500	4058108	93,0	1252032,9	1209967,5	96,6
Всього доходів загального фонду	5814128	5764824	99,2	6675385	6676194	100,0	5237239	4921068	94,0	2268634,9	2167655,5	95,5
ДОХОДИ СПЕЦІАЛЬНОГО ФОНДУ												
Податкові надходження	247814,4	227263,5	91,7	25744,0	22862,9	88,8	16112,6	13738,4	85,3	14674,3	9527,0	64,9
Неподаткові надходження	88112,8	153608,6	174,3	76182,0	149882,6	196,7	81055,3	97308,3	120,1	68694,8	78203,4	113,8
Доходи від операцій з капіталом		1242,6		3000,0	552,5	18,4	12228,4	15284,0	125,0	24221,9	24221,9	1 268,2
Разом власних доходів	335927,2	382114,7	113,7	104925,9	173298,0	165,2	109396,3	126330,7	115,5	85279,1	111952,3	131,3
Офіційні трансферти	135343,2	131396,5	97,1	430574,9	429679,5	99,8	533155,6	533155,6	100,0	880363,6	800351,0	90,9
Всього доходів спеціального фонду	471270,4	513511,1	109,0	535500,8	602977,5	112,6	642551,9	659486,3	102,6	965642,7	912303,3	94,5

Додаток Б

Таблиця Б.1 – Динаміка доходів загального та спеціального фондів Чернілівської області за 2017-2020 рр., тис. грн.

Назва	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік	Абсолютне відхилення (+/-)			Відносне відхилення (%)		
					2020 до 2017	2020 до 2018	2020 до 2019	2020 до 2017	2020 до 2018	2020 до 2019
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
ДОХОДИ ЗАГАЛЬНОГО ФОНДУ										
Податкові надходження:	605640,5	771044,1	827457,0	926077	320436,9	155033,3	98620,4	52,9	20,1	11,9
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	542217,3	680750,0	791138,0	894926	352708,2	214475,5	103787,5	65,0	31,5	13,1
Податок та збір на доходи фізичних осіб	506789,7	635228,2	750225,4	823167	316377,7	187939,2	72942	62,4	29,6	9,7
Податок на прибуток підприємств	35427,7	45821,8	40912,6	71758,1	36330,4	26236,3	30845,5	102,5	57,6	75,4
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	63423,1	90294,1	36319,0	61151,9	-32271,2	-59142,2	-5167,1	-50,9	-65,5	-14,2
Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів	48740,4	55469,1	-	-	-48740,4	-55469,1	-	-100,0	-100,0	-
Рентна плата за спеціальне використання води	10069,7	12190,1	13596,9	12611,0	2541,3	420,9	-985,9	25,2	3,5	-7,3
Рентна плата за користування надрами	4607,1	22632,5	22718,0	18513,7	13906,6	4118,8	-4204,3	301,9	-18,2	-18,5
Плата за використання інших природних ресурсів	5,9	2,4	4,1	27,2	21,3	24,8	23,1	361,0	1033,3	563,4
Неподаткові надходження	43419,3	38047,3	35501,4	31610,6	-11808,7	-6436,7	-3890,8	-27,2	-16,9	-11,0
Доходи від власності та підприємницької діяльності	22268,5	14334,5	8305,2	3947,2	-18321,3	-10387,3	-4358	-82,3	-72,5	-52,5

Продовження таблиці Б.1

	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	20754,4	22192,9	26578,1	26238,4	5484	4045,5	-339,7	26,4	18,2	-1,3
Інші неподаткові надходження	396,3	1519,9	618,1	1 425,00	1028,7	-94,9	806,9	259,6	-6,2	130,5
Доходи від операцій з капіталом	4,6	7,8	1,6		-4,6	-7,8	-1,6	-100,0	-100,0	-100,0
Разом власних доходів	649064,4	809099,2	862960,0	957688	308623,6	148588,8	94728	47,5	18,4	11,0
Офіційні трансферти	5115760	5867094	4058108	1209968	-3905793	-4657126,5	-2848140,5	-76,3	-79,4	-70,2
Всього доходів загального фонду	5764824	6676194	4921068	2167656	-3597169	-4508538,5	-2753412,5	-62,4	-67,5	-56,0
ДОХОДИ СПЕЦІАЛЬНОГО ФОНДУ										
Податкові надходження	227263,5	22862,9	13738,4	9527	-217737	-13335,9	-4211,4	-95,8	-58,3	-30,7
Неподаткові надходження	153608,6	149882,6	97308,3	78203,4	75405,2	-71679,2	-19104,9	-49,1	-47,8	-19,6
Доходи від операцій з капіталом	1242,6	552,5	15284,0	24221,9	22979,3	23669,4	8937,9	1849,3	4284,1	58,5
Разом власних доходів	382114,7	173298,0	126330,7	111952,3	-270162	-61345,7	-14378,4	-70,7	-35,4	-11,4
Офіційні трансферти	131396,5	429679,5	533155,6	800351	668954,5	370671,5	267195,4	509,1	86,3	50,1
Всього доходів спеціального фонду	513511,1	602977,5	659486,3	912303,3	398792,2	309325,8	252817	77,7	51,3	38,3
Всього доходів	6278335	7279172	5580554	3079959	-3198376	-4199213,2	-2500595,2	-50,9	-57,7	-44,8

Додаток В

Таблиця В.1 – Структура доходів загального та спеціального фондів Чернігівської області за 2017-2020 роки, тис. грн.

Назва	2017 рік		2018 рік		2019 рік		2020 рік	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9
ДОХОДИ ЗАГАЛЬНОГО ФОНДУ								
Податкові надходження:	605641	93,31	771044	95,30	827457	95,89	926077	96,70
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на ринкової вартості, податки на збільшення	542217,3	89,53	680750	88,29	791138	95,61	894926	96,64
Податок та збір на доходи фізичних осіб	506789,7	93,47	635228,2	93,31	750225,4	94,83	823167	91,98
Податок на прибуток підприємств	35427,7	6,53	45521,8	6,69	40912,6	5,17	71758,1	8,02
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	63423,1	10,47	90294,1	11,71	36319	4,39	31151,9	3,36
Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів	48740,4	76,85	55469,1	61,43	-	0,00	-	0,00
Рентна плата за спеціальне використання води	10069,7	15,88	12190,1	13,50	13596,9	37,44	12611	13,97
Рентна плата за користування надрами	4607,1	7,26	22632,5	25,07	22718	62,55	18513,7	20,50
Плата за використання інших природних ресурсів	5,9	0,01	2,4	0,00	4,1	0,01	27,2	0,03
Неподаткові надходження	43419,3	6,69	38047,3	4,70	35501,4	4,11	31610,6	3,30
Доходи від власності та підприємницької діяльності	22268,5	51,29	14334,5	37,68	8305,2	23,39	3947,2	10,37
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	20754,4	47,80	22192,9	58,33	26578,1	74,86	26238,4	68,96
Інші неподаткові надходження	396,3	0,91	1519,9	3,99	618,1	1,74	1 425,00	3,75
Доходи від операцій з капіталом	4,6	0,01	7,8	0,02	1,6	0,00		0,00
Разом власних доходів	649064	11,26	809099	12,12	862960	17,54	957688	44,18
Офіційні трансферти	5115760	88,74	5867094	87,88	4058108	82,46	1209968	55,82

Продовження таблиці В.1

	2	3	4	5	6	7	8	9
Всього доходів загального фонду	5764824	91,82	6676194	91,72	4921068	88,18	2167656	70,38
ДОХОДИ СПЕЦІАЛЬНОГО ФОНДУ								
Податкові надходження	227264	59,48	22862,9	13,19	13738,4	10,87	9527	5,50
Неподаткові надходження	153609	40,20	149883	86,49	97308,3	77,03	78203,4	45,13
Доходи від операцій з капіталом	1242,6	0,33	552,5	0,32	15284	12,10	24221,9	13,98
Разом власних доходів	382115	74,41	173298	28,74	126331	19,16	111952,3	12,27
Офіційні трансферти	131397	25,59	429680	71,26	533156	80,84	800351	87,73
Всього доходів спеціального фонду	513511	8,18	602978	8,28	659486	11,82	912303,3	29,62
Всього доходів	6278335	100,00	7279172	100,00	5580554	100,00	3079959	100,00

Додаток 1
 Таблиця Г.1 – Відсоток виконання плану витратків загального та спеціального фондів Чернігівської області за 2017-2020 роки, тис. грн.

Назва	2017 рік			2018 рік			2019 рік			2020 рік		
	План.	Факт.	% вик.	План.	Факт.	% вик.	План.	Факт.	% вик.	План.	Факт.	% вик.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
ВИДАТКИ ЗАГАЛЬНОГО ФОНДУ												
Державне управління	15104	14258,1	94,4	25950,1	24808,1	95,6	31868,2	30415,1	95,4	36274,0	33636,3	92,7
Освіта	483147,9	462836,1	95,8	618362	603728,7	97,6	676020,4	660327,6	97,7	712622,7	670399,0	94,1
Охорона здоров'я	746622,1	726659,7	97,3	838590,4	836630,6	97,4	973877,7	947446,2	97,3	396634,6	376503,2	94,9
Соціальний захист та соціальне забезпечення	165872,9	161326,7	97,3	221988,6	219097	98,7	289912,2	286268,2	98,7	284967,8	270174,5	94,8
Культура і мистецтво	107863,5	106428,1	98,7	123777,2	123745,9	100	158366,6	158147,7	99,9	155498,1	153479,8	98,7
Фізична культура і спорт	31531,1	30893,7	98	40852,2	40741	99,7	45768,5	45279,2	98,9	52492,8	49040,2	93,4
Будівництво та регіональний розвиток	295	295	100	578	574,4	99,4	864	781,9	90,5	465,6	460,3	98,9
Транспорт, дорожнє господарство, зв'язок	8670	8627,3	99,5	2548,7	2432,9	95,5	1515,9	1375,4	90,7	2131,3	2131,3	100,0
Засоби масової інформації	1659,6	1514,2	91,2	3176,9	3125,3	98,4	3374,5	3235,3	95,9	3441,8	2780,2	80,8
Сільське і лісове господарство, рибне господарство та мисливство	51964	51899,9	99,9	250	250	100	250	250	100	-	-	-
Інші послуги, пов'язані з економічною діяльністю	2500	1806,6	72,3	3439,1	2292,6	66,7	4676,1	2695	57,6	4875,0	2408,0	49,4
Охорона навколишнього природного середовища та ядерна безпека	256	223,8	87,4	353,8	272,2	76,9	780,5	712,9	91,3	1701,9	1595,0	93,7

Продовження таблиці Г.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Запобігання та ліквідація надзвичайних ситуацій та наслідків стихійного лиха	5271,7	5133,8	97,4	4104,7	3957,3	96,4	5643,6	5403,6	95,7	7303,9	7227,5	99,0
Видатки, які не віднесені до основних груп	556,6	56,6	10,2	1792,1	1766,4	98,6	1408,6	1203,5	85,4	500,0	-	-
Інші видатки	3922,1	3699,6	94,3	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Разом видатків загального фонду	1625237	1575659	96,9	1905820	1863479	97,8	2194912	2143627	97,7	1660093,3	1570496,7	94,6
Трансферти з державного бюджету, передані іншим бюджетам	4068622	4021699	98,8	4725171	4623692	97,9	3042128	2666264	87,6	455545,4	428427	94,3
Всього видатків загального фонду	5718377	5619113	98,3	6630992	6487171	97,8	5237040	4809890	91,8	2115638,7	1998923,7	94,5
ВИДАТКИ СПЕЦІАЛЬНОГО ФОНДУ												
Державне управління	446,0	430,6	101,0	8531,6	4986,0	58,4	10287,0	8733,6	84,9	720,0	838,0	116,4
Освіта	25346,6	31734,5	125,2	41952,2	47598,4	113,5	41350,9	49449,6	119,6	74626,1	55197,4	74,0
Охорона здоров'я	58987,6	106581,6	180,7	71132,5	126538,8	177,9	59433,8	59564,6	100,2	97722,6	95428,3	97,7
Соціальний захист та соціальне забезпечення	29150,7	33742,4	115,8	34133,8	36190,9	106,0	49250,2	52100,9	105,8	36312,8	35577,3	98,0
Культура і мистецтво	2323,0	3212,1	138,3	12091,4	11788,6	97,5	21330,4	21086,7	98,9	2402,2	2482,7	103,4
Фізична культура і спорт	343,1	364,6	106,3	499,5	534,2	107,0	607,2	3763,9	619,9	821,65	5673,8	690,6
Житлово-комунальне господарство	-	-	-	14,8	14,2	96,4	15,6	15,6	100,0	28,0	26,9	96,1
Економічна діяльність	350089,8	322382,2	92,1	538462,5	451095,0	80,8	653867,5	600633,5	91,9	943431,6	805142,6	85,3
Інша діяльність	36101,1	30804,5	85,3	21510,2	10881,3	50,6	18711,1	15956,1	85,3	8118,0	6264,9	77,2
Разом видатків спеціального фонду	502775,7	529872,6	105,4	748328,4	689627,5	92,2	854853,7	811304,5	94,9	1164183,0	1006631,9	86,5
Трансферти з державного бюджету, передані іншим бюджетам	16122	12388,4	76,8	48438,8	45647,5	94,2	29654,6	29481,2	99,4	148152,8	64449,8	43,5
Всього видатків спеціального фонду	518897,7	542261,0	104,5	796767,2	735275,0	92,3	884508,3	840785,7	95,1	1312335,8	1071082,7	81,6

Додаток Д

Таблиця Д.1 – Динаміка витратів загального та спеціального фондів Чернігівської області за 2017-2020 рр., тис. грн.

Назва	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік	Абсолютне відхилення (+/-)			Відносне відхилення (%)		
					2020 до 2017	2020 до 2018	2020 до 2019	2020 до 2017	2020 до 2018	2020 до 2019
	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
ВИДАТКИ ЗАГАЛЬНОГО ФОНДУ										
Державне управління	14258,1	24808,4	30415,1	33636,3	19378,2	18828,2	3221,2	135,91	35,59	10,59
Освіта	462836,1	603728,7	669327,6	670399	207562,9	66670,3	10071,4	44,85	11,04	1,53
Охорона здоров'я	726659,7	836630,6	947446,2	376503,2	-350157	-460127	-570943	-48,19	-55,00	-60,26
Соціальний захист та соціальне забезпечення	161326,7	219097	286268,2	270174,5	108847,8	51077,5	-16093,7	67,47	23,31	-5,62
Культура і мистецтво	106428,1	123745,9	158147,7	153479,8	47051,7	29733,9	-4667,9	44,21	24,03	-2,95
Фізична культура і спорт	30893,7	40741	45279,2	49040,2	18146,5	8299,2	3761	58,74	20,37	8,31
Будівництво та регіональний розвиток	295	574,4	781,9	460,3	165,3	-114,1	-321,6	56,03	-19,86	-41,13
Транспорт, дорожнє господарство, зв'язок	8627,3	2432,9	1375,4	2131,3	-6496	-301,6	755,9	-75,30	-12,40	54,96
Засоби масової інформації	1514,2	3125,3	3235,3	2780,2	1266	-345,1	-455,1	83,61	-11,04	-14,07
Сільське і лісове господарство, рибне господарство та мисливство	51899,9	250	250	0	-	-	-	-	-	-
Інші послуги, пов'язані з економічною діяльністю	1806,6	2292,6	2695	2408	-601,4	115,4	-287	33,29	5,03	-10,65
Охорона навколишнього природного середовища та ядерна безпека	223,8	272,2	712,9	1595	1371,2	1322,8	882,1	612,69	485,97	123,73

Продовження таблиці Д.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Запобігання та ліквідація надзвичайних ситуацій та наслідків стихійного лиха	5133,8	3957,3	5403,6	7227,5	2093,7	3270,2	1823,9	40,78	82,64	33,75
Видатки, які не віднесені до основних груп	56,6	1766,4	1203,5	-	-	-	-	-	-	-
Інші видатки	3699,6	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Разом видатків загального фонду	1575659	1863479	2143627	1570497	-5162,3	-292982	-573130	-0,33	-15,72	-26,74
Трансферти з державного бюджету, передані іншим бюджетам	4021699	4623692	2666264	428427	-3593272	-4195265	-2237837	-89,35	-90,73	-83,93
Всього видатків загального фонду	5619113	6487171	4809890	1998924	-3620189	-4488247	-2810966	-64,43	-69,19	-58,44
ВИДАТКИ СПЕЦІАЛЬНОГО ФОНДУ										
Державне управління	450,6	4986	8733,6	838	387,4	-4148	-7895,6	85,97	-83,19	-90,40
Освіта	31734,5	47598,4	49449,6	55197,4	23462,9	7599	5747,8	73,93	15,96	11,62
Охорона здоров'я	106581,6	126538,8	59564,6	95428,3	-11153,3	-31110,5	35863,7	-10,46	-24,59	60,21
Соціальний захист та соціальне забезпечення	33742,4	36190,9	52100,9	35577,3	1834,9	-613,6	-16523,6	5,44	-1,70	-31,71
Культура і мистецтво	3212,1	11788,6	21086,7	2482,7	-729,4	-9305,9	-18604	-22,71	-78,94	-88,23
Фізична культура і спорт	364,6	534,2	3763,90	5673,80	5309,2	5139,6	1909,9	1456,17	962,11	50,74
Житлово-комунальне господарство	-	14,2	15,6	26,9	-	12,7	11,3	-	89,44	72,44
Економічна діяльність	322382,2	451095	600633,5	805142,6	482760,4	354047,6	204509,1	149,75	78,49	34,05
Інша діяльність	30804,5	10881,3	15956,1	6264,9	-24539,6	-4616,4	-9691,2	-79,66	-42,43	-60,74
Разом видатків спеціального фонду	529873	689628	811305	1006632	476759,3	317004,4	195327,4	89,98	45,97	24,08
Трансферти з державного бюджету, передані іншим бюджетам	12388,4	45647,5	29481,2	64449,8	52061,4	18802,3	34968,6	420,24	41,19	118,61
Всього видатків спеціального фонду	542261,0	735275	840786	1071083	528821,7	335807,7	230297	97,52	45,67	27,39

Додаток Е

Таблиця Е.1 – Структура видатків обласного бюджету Чернігівської області за 2017-2020 рр., тис. грн.

Назва	2017 рік		2018 рік		2019 рік		2020 рік	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9
ВИДАТКИ ЗАГАЛЬНОГО ФОНДУ								
Державне управління	14258,1	0,90	24808,1	1,33	30415,1	1,42	33636,3	2,14
Освіта	462836,1	29,47	603728,7	32,40	660327,6	30,80	670399	42,69
Охорона здоров'я	726659,7	46,27	836630,6	44,90	947446,2	44,20	376503,2	23,97
Соціальний захист та соціальне забезпечення	161326,7	10,27	219097	11,76	286268,2	13,35	270174,5	17,20
Культура і мистецтво	106428,1	6,78	123745,9	6,64	158147,7	7,38	153479,8	9,77
Фізична культура і спорт	30893,7	1,97	40741	2,19	45279,2	2,11	49040,2	3,12
Будівництво та регіональний розвиток	295	0,02	574,4	0,03	781,9	0,04	460,3	0,03
Транспорту, дорожнє господарство, зв'язок	8627,3	0,55	2432,9	0,13	1375,4	0,06	2131,3	0,14
Засоби масової інформації	1514,2	0,10	3125,3	0,17	3235,3	0,15	2780,2	0,18
Сільське і лісове господарство, рибне господарство та мисливство	51899,9	3,30	250	0,01	250	0,01	-	-
Інші послуги, пов'язані з економічною діяльністю	1806,6	0,12	2292,6	0,12	2695	0,13	2408	0,15
Охорона навколишнього природного середовища та ядерна безпека	223,8	0,01	272,2	0,01	712,9	0,03	1595	0,10
Запобігання та ліквідація надзвичайних ситуацій та наслідків стихійного лиха	5133,8	0,33	3957,3	0,21	5403,6	0,25	7227,5	0,46
Видатки, які не віднесені до основних груп	56,6	0,00	1766,4	0,09	1203,5	0,06	-	-
Інші видатки	3699,6	0,24	-	-	-	-	-	-
Разом видатків загального фонду	1575659,1	28,04	1863479	28,73	2143626,5	44,57	1570497	78,57
Трансферти з державного бюджету, передані іншим бюджетам	4021699	71,57	4623692	71,27	2666263,5	55,43	428427	21,43

Продовження таблиці Е.1

	2	3	4	5	6	7	8	9
Всього видатків загального фонду	5619113,1	91,20	6487171	89,82	4809890	85,12	1998924	65,11
ВИДАТКИ СПЕЦІАЛЬНОГО ФОНДУ								
Державне управління	450,6	0,09	4986	0,72	8733,6	1,08	838	0,08
Освіта	31734,5	5,99	47598,4	6,90	49449,6	6,10	55197,4	5,48
Охорона здоров'я	106581,6	20,11	126538,8	18,35	59564,6	7,34	95428,3	9,48
Соціальний захист та соціальне забезпечення	33742,4	6,37	36190,9	5,25	52100,9	6,42	35577,3	3,53
Культура і мистецтво	3212,1	0,61	11788,6	1,71	21086,7	2,60	2482,7	0,25
Фізична культура і спорт	364,6	0,07	534,2	0,08	3763,90	0,46	5673,80	0,56
Житлово-комунальне господарство	-	-	14,2	0,00	15,6	0,00	26,9	0,00
Економічна діяльність	322382,2	60,84	451095	65,41	600633,5	74,03	805142,6	79,98
Інша діяльність	30804,5	5,81	10881,3	1,58	15956,1	1,97	6264,9	0,62
Разом видатків спеціального фонду	529873	97,72	689628	93,79	811305	96,49	1006632	93,98
Трансферти з державного бюджету, передані іншим бюджетам	12388,4	2,28	45647,5	6,21	29481,2	3,51	64449,8	6,02
Всього видатків спеціального фонду	542261	8,80	735275	10,18	840786	14,88	1071083	34,89
Всього видатків	6161374,1	100	7222446	100	5650676	100	3070007	100